

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ”

ΜΙΑ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΙΜΟΔΟΣΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μιχάηλ Κρικέλης

ΑΜ: 5220Μ010

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Ειρήνη Τουνταςάκη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Diana Riboli, Αν. Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Γεράσιμος Μακρής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μιχαήλ Ι. Κρικέλης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	Σελ. 4
Περίληψη στην αγγλική	Σελ. 5
Εισαγωγή	Σελ. 6
Η θεωρία της συγγένειας από το Morgan στη Butler	Σελ. 11
Η συγγένεια στο σύγχρονο κόσμο	Σελ. 11
Το αίμα ως κοινή βιογενετική ουσία (;)	Σελ. 18
Η διακίνηση του αίματος, οι συγγενείς και οι συγγενικές “σχέσεις”	Σελ. 24
Η αιμοδοσία ως συναρμογή	Σελ. 36
Μεθοδολογικές Επισημάνσεις & Συμπεράσματα	Σελ. 44
Βιβλιογραφία	Σελ. 47
Παράρτημα	Σελ. 49

Περίληψη

Αφορμή για την παρούσα εργασία υπήρξε η συχνά απροσδόκητη εμφάνιση της συγγένειας στις αλληλεπιδράσεις των κοινωνικά δρώντων με το σύστημα της αιμοδοσίας. Η αναγκαιότητα να αναλάβουμε δράση για τον/την “συγγενή σε ανάγκη για αίμα” και η βολική εύρεση «συμβατού» αίματος σε «κοντινούς» συγγενείς είναι δύο συνηθισμένες καταστάσεις. Χρησιμοποιώντας την αιμοδοσία ως πεδίο έρευνας πραγματοποίησα μία εθνογραφία για τη συγγένεια λαμβάνοντας ημιδομημένες συνεντεύξεις από δότες/-τριες αίματος και αιμοπεταλίων. Ανέλυσα τη σημασία που προσδίδουν οι συνομιλητές/-τριές μου στη «δωρεά» αίματος κατά την εθελοντική αιμοδοσία, σε συσχέτιση με την περίπτωση που η «δωρεά» αίματος απευθύνεται στο/στη συγγενή. Συμπεράνα ότι η παραχώρηση αίματος σε συγγενείς δημιουργεί την αναγκαιότητα για ανταπόδοση ή λειτουργεί ως ανταπόδοση, ενώ η εθελοντική αιμοδοσία είναι μία ανώνυμη προσφορά του αίματος στο πλαίσιο φιλανθρωπίας. Αντλώντας από τη σύγχρονη θεωρία για τη συγγένεια, υποστηρίζω ότι η τελευταία επιτελείται μέσα από την αιμοδοσία, ενώ κινητήριοι δύναμη αυτής της επιτέλεσης είναι η ανάγκη για αίμα με επακόλουθο το χρέος που απορρέει από την κάλυψη αυτής της ανάγκης. Οι ταυτότητες των συγγενών και οι συγγενικές σχέσεις είναι το αποτέλεσμα της επιτέλεσης και μαγνητίζουν το θεωρητικό βλέμμα αποκρύπτοντας συχνά τις πραγματικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κοινωνικά δρώντων. Έτσι, προτείνω να προσεγγίσουμε θεωρητικά την αιμοδοσία ως συναρμογή σύμφωνα με τη θεωρία των G. Deleuze & F. Guattari. Εδώ, η συγγένεια αποτελεί το κανονιστικό πλαίσιο που διευθετεί άτομα και επιμέρους δομικά στοιχεία της συναρμογής με τρόπο φαινομενικά παγιωμένο στο χώρο και στο χρόνο. Στο βαθμό που η συγγένεια «ενδημεί» σε ανάλογες με την αιμοδοσία συναρμογές και αποτελεί το κανονιστικό τους πλαίσιο, δίνει μόνο την πλασματική εντύπωση ενός συνεχούς με τομές στα γεγονότα της γέννησης, του γάμου, του θανάτου κλπ. ή ενός συστήματος με δομικούς του λίθους τις οντολογικές ταυτότητες των συγγενών και τη συγγενική σχέση. Είναι σε αυτές τις συναρμογές που πρέπει να στρέψουμε το θεωρητικό μας βλέμμα, ώστε να μελετήσουμε τη συγγένεια.

Λέξεις-κλειδιά: συγγένεια, αιμοδοσία, επιτέλεση, συναρμογή

AN ETHNOGRAPHY OF KINSHIP FOLLOWING THE CIRCULATION OF BLOOD WITHIN THE GREEK BLOOD DONATION SYSTEM

Abstract

The primary inspiration for this thesis is the unexpected use of kinship terminology when people intersect with the blood donation system in Greece. The kinfolk “in need of blood” and the ease of referring to “close” kin members to find compatible blood for transfusions are common paradigms in the Greek healthcare context. By using the Greek blood donation system as a field of ethnography I conducted semi-structured interviews with blood and platelet donors. I analyzed the term “blood donation” and the several meanings that my interlocutors give to this term, especially when the receptor is a member of their kin. My first conclusion is that blood donation to a kin member in need of blood is a performative action of kinship itself and its structuring principle is the one of debt. Providing one’s blood to one’s relative either creates or serves as a payback, while voluntary blood donation is solely viewed as a philanthropy. The identities of relatives and the kin relationship itself are restructured founded on the debt implied within this “bloody” performance. By romanticizing the above terms with the attributes of pure love or hearty solidarity our theory misses the actual interactions taking place within the realm of kinship. Thus, I suggest an approach to blood donation according to the post-structuralist assemblage theory developed by G. Deleuze & F. Guattari. The blood donation system can be approached as a geographical assemblage, where the personae and the assembling parts seem to be bound in space and time. Here, kinship acts as the abstract machine and biology as the primary element that structures kin identities and the kin relationship. Kinship is always implied in the background and the actors interact guided by the value of debt to their kin. In this sense, kinship can be recognized in the several assemblages structured under its influence. The kinship continuum is just a reflection of the above with the events of birth, marriage, death etc. lying at its intersections. The identities of relatives and the kin relationship are theoretical terms to substitute the personae of the assemblages and their interactions. It is these assemblages that should underpin our current theory of kinship.

Keywords: kinship, blood donation, performance, assemblage

Εισαγωγή

«Δεν είσαι εσύ η μάνα μου, εσύ είσαι η μητριά μου, η αληθινή μανούλα μου, βρίσκεται μακριά μου. Στη μάνα μάνα μου θα πάω, κι ας μη μ' αφήνετε, το αίμα, το αίμα, νερό δε γίνεται.»

(Πόλυ Πάνου, Γιώργος Μητσάκης - 1954)

«Της πατρίδας μου πάλι ομοιώθηκα, Μεσ στις πέτρες άνθισα και μεγάλωσα, Των φονιάδων το αίμα με φως, Ξεπληρώνω, Μακρινή Μητέρα Ρόδο μου Αμάραντο.»
(Μίκης Θεοδωράκης, Οδυσσέας Ελύτης - 1964)

«Αίμα αίμα, Η πληγή ακόμα στάζει, Αίμα αίμα, Χρόνια τώρα δεν αλλάζει. Κόκκινα τα δάκρυα που στάζουνε, απ' τα μάτια μου που δεν σε νοιάζουνε.»
(Άννα Βίσση, Δάφνη Λόρενς - 2022)

Στο βαθμό που τα τραγούδια αντιπροσωπεύουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, επέλεξα τους παραπάνω στίχους για να με καθοδηγήσουν στη διατύπωση ερωτημάτων σχετικά με τη συσχέτιση αιμοδοσίας και συγγένειας στο ελληνικό πλαίσιο αναφοράς.

Στις καταστάσεις αυτές, το αίμα χρησιμοποιείται μετωνυμικά για να υποδηλώσει το δεσμό που αναπτύσσεται ανάμεσα σε δύο μέρη. Στην πρώτη περίπτωση, το λαϊκό τραγούδι διαχωρίζει μεταξύ της «πραγματικής» μητέρας και της θετής. Ο δεσμός με την πρώτη θεωρείται φυσικός και ανυπέρβλητος, καθώς βασίζεται στο «κοινό αίμα» που δε γίνεται νερό. Παρ' όλο που η «αληθινή» μητέρα βρίσκεται μακριά, το αίμα κρατάει τη σχέση ζωντανή και την καθιστά ισχυρότερη από εκείνη με τη θετή μητέρα που βασίζεται στη συμβίωση.

Η δεύτερη περίπτωση είναι από το Άξιον Εστί, Τα Πάθη, Ι' του Οδ. Ελύτη. Περιγράφει τη σχέση με την πατρίδα, η οποία εδώ παρομοιάζεται με τη φιγούρα της μητέρας. Εστιάζοντας κανείς στον τρόπο γραφής, διαπιστώνει ότι πρόκειται για μια μητέρα-ιδανικό: είναι αυτή που δεν ταυτίζεται με τη βιολογική μητέρα, αλλά ταυτόχρονα η σχέση μαζί της λαμβάνει χαρακτήρες ανάλογους με τη σχέση μητέρας-παιδιού. Στη φράση *Μακρινή Μητέρα Ρόδο μου Αμάραντο* αντιλαμβανόμαστε την εξιδανίκευση της αειθαλούς πατρίδας-μητέρας, η οποία ανήκει στον ποιητή μολονότι βρίσκεται μακριά. Στον ίδιο στίχο εμφανίζεται και η έννοια του αίματος (*Των φονιάδων το αίμα με φως*,

Ξεπληρώνω). Εδώ, η στάση του ποιητή θυμίζει τη λογική της βεντέτας και τη σύνδεση του θεσμού με την αιματοσυγγένεια: εκδικείται συμβολικά με την ποίηση τους φονιάδες που έχυσαν το οικογενειακό του αίμα και έτσι «ξεπληρώνει» το οικογενειακό χρέος.¹

Η τρίτη περίπτωση είναι υποδηλωτική του τρόπου που χρησιμοποιείται το αίμα για να πενήθσουμε. Ο θρήνος για μία ερωτική σχέση που έληξε είναι αδιάκοπος, ενώ τα «δάκρυα που στάζουν» παρομοιάζονται με το αίμα που αναβλύζει εδώ και χρόνια από μια ανοικτή πληγή. Σε αυτό το τραγούδι, ο λαϊκός στιχουργός μας θυμίζει πως τα όρια του σώματος κατασκευάζονται σχεσιακά: ένας ανεκπλήρωτος έρωτας τραυματίζει και μοιάζει με πληγή στο σώμα που πονάει και αιμορραγεί. Με βάση την ανθρωπολόγο M. Strathern, η σχέση έχει την ιδιότητα να απαιτεί άλλα στοιχεία προκειμένου να ολοκληρωθεί. Αυτό καθιστά τις συσχετιστική της λειτουργία περίπλοκη, καθώς η σχέση πάντα εγείρει οντότητες άλλες πέραν της ίδιας.² (Strathern 1995:18)

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις το αίμα χρησιμοποιείται για να δηλώσει την ένταση και τη «φυσικότητα» της συγγενικής σχέσης, για να τεκμηριώσει με όρους αιματοσυγγένειας τη σχέση του υποκειμένου με το κράτος και τελικά για να δομήσει το ίδιο το σώμα «μέσα» στις εκάστοτε σχέσεις του. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει εάν και πώς συγκροτείται συγγένεια μέσα από τη διακίνηση του αίματος. Έτσι, επέλεξα την αιμοδοσία ως πεδίο εργασίας, και ειδικότερα εκείνα τα σημεία όπου οι κοινωνικά δρώντες αλληλεπιδρούν με το σύστημα της αιμοδοσίας προκειμένου να δώσουν αίμα ή/και αιμοπετάλια.

Επιτελώντας το επάγγελμα του γιατρού και το ρόλο του αιμοδότη εντός του παραπάνω πλαισίου, έχω διαπιστώσει τη συχνή ανάδυση ταυτοτήτων σχετικών με τη συγγένεια,. Συχνότερα, ο/η συγγενής είναι μία άμεση πηγή για «συμβατό» αίμα, ενώ «ο/η συγγενής σε ανάγκη για αίμα» είναι μία φιγούρα που καλεί σε ανάληψη δράσης. Στη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής, η ανεξάρτητη

¹ Στον τόμο *Η Βεντέτα στη Σύγχρονη Ορεινή Κρήτη* (2004) του Α. Τσαντηρόπουλου διαβάζουμε: «Στη βεντέτα, ως κοινωνικό φαινόμενο που αφορά σχέσεις μεταξύ αιματοσυγγενών, αποκαλύπτεται η δύναμη των δεσμών αίματος, αφού ο φόνος υπερβαίνει αυτόματα τα όρια των ατομικών ευθυνών και εμπλέκει, ως δράστες ή θύματα, τα αρσενικά μέλη των δύο αντίστοιχων ομάδων αιματοσυγγενών. Η αντεκδίκηση δεν νοείται με όρους τιμωρίας ενός συγκεκριμένου ατόμου, του δράστη, αλλά επικεντρώνεται σε έναν κατεξοχήν συμβολισμό του αίματος: να πάρουν πίσω το αίμα τον σκοτωμένου. Ο άνδρας που είναι ένα αίμα με το νεκρό, αντεκδικείται σκοτώνοντας όχι οπωσδήποτε το δράστη, αλλά κάποιον με τον οποίο ο τελευταίος είναι ένα αίμα.» (Τσαντηρόπουλος 2004:197)

² Στο πρωτότυπο: «The relation has a second property: it requires other elements to complete it - relations between what? This makes its connecting functions complex, for the relation always summons entities other than itself.»

βουλευτής Θ. Μεγαλοοικονόμου αναφέρει σχετικά:

«Εμένα με πειράζει, για παράδειγμα, όταν πήγε η μητέρα μου στο Τζάνειο με πρόβλημα επειδή είχε πέσει ο αιματοκρίτης της και μας είπαν να βρούμε γρήγορα μπουκάλια αίματος και τρέχαμε να βρω τον ανιψιό μου. Δηλαδή, αισθάνθηκα λίγο άσχημα εκείνη τη στιγμή. Μέσα στον πανικό σου το παίρνεις λίγο σαν εκβιασμό και δεν είναι τόσο ωραίο να σου λένε ότι δεν μπορούν να προχωρήσουν. Είναι λίγο άσχημο αυτό, αφού δεν σου αφήνουν ένα περιθώριο να το σκεφτείς.» (28/06/2017)

Τα παραπάνω είναι ένδειξη ότι η συγγένεια εμφανίζεται στο σύστημα της αιμοδοσίας όταν προκύπτει η ανάγκη για άμεση εύρεση «συμβατού» αίματος. Τι σημαίνει όμως η φιγούρα του συγγενή σε ανάγκη για αίμα και τι ρόλο παίζει η «συγγενική αλληλεγγύη» στο σύστημα της αιμοδοσίας; Τι συνεπάγεται για τη συγγένεια η προσωποποιημένη «δωρεά συμβατού αίματος» στο/στη συγγενή; Ποιες πληροφορίες μας δίνει το αίμα της αιμοδοσίας για τη βιογενετική ουσία και τον τρόπο που αυτή χρησιμοποιείται από τους κοινωνικά δρώντες; Πώς μπορούμε να σκεφτούμε την αιμοδοσία ως μία συναρμογή (assemblage)³ σε ένα συνεχές παγιωμένων συναρμογών; Και σε επίπεδο παραγωγής γνώσης, πώς θα αποστρέψουμε το θεωρητικό μας βλέμμα από το/τη συγγενή και τη συγγενική σχέση, ώστε να ανιχνεύσουμε τη συγγένεια στις διάφορες συναρμογές που τη συγκροτούν;

Προκειμένου να απαντήσω σε αυτά τα ερωτήματα, εφάρμοσα τη μέθοδο της εθνογραφίας. Κατόπιν λήψης των σχετικών εγκρίσεων,⁴ επισκέφθηκα τη Μονάδα Αιμοδοσίας του Γενικού Νοσοκομείου «Ο Ευαγγελισμός» (Υψηλάντου 45-47, 10676, Αθήνα) μεταξύ Μαΐου και Αυγούστου 2022. Εκεί, συνάντησα εθελοντές δότες και εθελόντριες δότριες αίματος ή/και αιμοπεταλίων, καθώς και δότες/-τριες που απευθύνονταν σε κάποιο συγγενικό ή φιλικό πρόσωπο. Με εκείνους/-ες που δέχτηκαν να συμμετέχουν στη μελέτη μου και υπέγραψαν το σχετικό έγγραφο συναίνεσης πραγματοποιήσα ημιδομημένες συνεντεύξεις διάρκειας περίπου 30 λεπτών, τις οποίες μαγνητοφώνησα. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν 7 συνεντεύξεις, οι οποίες έλαβαν χώρα σε δεύτερο χρόνο, εκτός του νοσοκομείου και εξασφαλίστηκε το απαραίτητο

³ Η θεωρία των συναρμογών (assemblage theory), όπως διατυπώθηκε από τους G. Deleuze & F. Guattari, μας δίνει μία μεταδομιστική θεώρηση για το κοινωνικό εστιάζοντας στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ κοινωνικά δρώντων, ύλης και υφιστάμενου πλαισίου δράσης.

⁴ Μετά από μία επίπονη διαπλοκή με τη γραφειοκρατία της ακαδημίας και του δημόσιου νοσοκομείου, έλαβα τις σχετικές εγκρίσεις από την Επιτροπή Δεοντολογίας της Έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου (αρ. πρωτ. 25/15-5-2022) και από το Επιστημονικό Συμβούλιο-Επιτροπή Ηθικής & Δεοντολογίας του Γ.Ν. «Ο Ευαγγελισμός» (αρ. πρωτ. 142/5-5-2022).

κλίμα ιδιωτικότητας. Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων και το έντυπο συναίνεσης βρίσκονται στο Παράρτημα της εργασίας. Η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων έγινε από εμένα ως ερευνητή και λήφθηκε μέριμνα για ψευδωνυμοποίηση των στοιχείων όσων συμμετείχαν. Μεταξύ άλλων, κατέγραψα:

- α) τις πεποιθήσεις των συνομιλητών/-τριών σχετικά με το αίμα.
- β) το κατά πόσο αναγνωρίζουν συγγενικές ταυτότητες και συγγενικές σχέσεις μέσα από την πράξη της αιμοδοσίας.
- γ) τις απόψεις τους γύρω από το θεσμό της εθελοντικής αιμοδοσίας.

Με βάση τα ανωτέρω, δόμησα την εργασία μου σε τρεις ενότητες. Η πρώτη ξεκινά με την κλασική θεωρία του Schneider για τη συγγένεια στις βιομηχανοποιημένες κοινωνίες. Συνεχίζει με σύγχρονες θεωρίες που προσδιορίζουν τη συγγένεια ως πολιτισμική κατασκευή που προκύπτει μέσα από την αμοιβαιότητα ύπαρξης (Sahlins). Έτσι, η συγγένεια στο σύγχρονο κόσμο αποτελεί προϊόν κοινωνικής δράσης (Howell, Τουντασάκη) και στρατηγικής χειραγώγησης της κοινής βιογενετικής ουσίας προς εκπλήρωση της ανθρώπινης βούλησης. Η ενότητα κλείνει με τη θεωρία της επιτελεστικότητας της Butler, με βάση την οποία η συγγένεια επιτελείται με τρόπο επαναλαμβανόμενο και τελετουργικό. Εδώ, αναπτύσσεται το πρώτο επιχείρημα: μπορούμε να θεωρήσουμε τη δωρεά αίματος στο/στη συγγενή ως μία επιτέλεση της συγγένειας που αποτυπώνει την αμοιβαιότητα της ύπαρξης.

Η δεύτερη ενότητα ξεκινά με το λόγο της εθελοντικής αιμοδοσίας για το αίμα ως «δώρο ζωής» και ως «πράξη αλληλεγγύης», ένα μοτίβο που επαναλαμβάνεται στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου. Αντλώντας από τη βιβλιογραφία σχετικά με το δώρο, γίνεται προσπάθεια αναγνώρισης ενός κανονιστικού πλαισίου που γεννά τα λεγόμενα αυτά. Η εθελοντική αιμοδοσία είναι ανώνυμη, αφορμάται από την εικόνα του πάσχοντος λήπτη και ρομαντικοποιεί τη διαφορά του σε σχέση με το δότη. Πώς όμως μπαίνει η συγγένεια σε αυτή τη συζήτηση; Η επώνυμη δωρεά αίματος στο/στη συγγενή σε ανάγκη αντιμετωπίζεται από τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριές μου ως «εξαργύρωση» της αλληλεγγύης που «εξ' ορισμού» διέπει τους συγγενείς. Ταυτόχρονα, όμως, δημιουργεί την υποχρέωση για ανταπόδοση και έτσι εγκλωβίζει το υποκείμενο σε ένα σύστημα συνεχούς δοσοληψίας που ορίζεται με βάση το χρέος. Στο ίδιο πλαίσιο, η αυτενέργεια των θαλασσαιμικών για εύρεση «συμβατού» αίματος δείχνει πώς η σύναψη οιονεί συγγενικών δεσμών εξυπηρετεί την ίδια ανάγκη. Έτσι, η παροχή αίματος στο/στη συγγενή τίθεται στον αντίποδα της εθελοντικής αιμοδοσίας, αλλά και τα δύο επιβάλλουν τους δικούς τους περιορισμούς με αποτέλεσμα η «δωρεά» αίματος

να μην αποτελεί σε καμία από τις δύο περιπτώσεις αληθινό δώρο. Μπορεί να υπάρξει ένα μοντέλο αιμοδοσίας που θα δρα απελευθερωτικά στην ανισότητα που παγιώνει η ανώνυμη δωρεά και στις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η επώνυμη δωρεά εντός του συγγενικού δικτύου; Και τι περιεχόμενο λαμβάνουν στο μοντέλο αυτό οι συγγενικές ταυτότητες και η συγγενική σχέση;

Το ερώτημα αυτό επεξεργάζομαι στην τρίτη ενότητα με βάση τη θεωρία των Deleuze & Guattari για τις συναρμογές (assemblages). Εάν θεωρήσουμε την αιμοδοσία ως μία συναρμογή, όπου δρώντες, ουσίες και κανονιστικά πλαίσια αλληλεπιδρούν και παράγουν το κοινωνικό, θα μπορέσουμε να ανιχνεύσουμε τη συγγένεια σε διαδικασίες που αποκρύπτονται από τους κλασικούς αναλυτικούς όρους, τους συγγενείς και τις συγγενικές σχέσεις. Έτσι, μπορούμε να στρέψουμε το θεωρητικό μας βλέμμα σε εκείνες τις συγγενικές αλληλεπιδράσεις που δομούν την κοινωνική δράση και δομούνται από αυτή.

Προτού προχωρήσω, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριές μου που μοιράστηκαν μαζί μου τις πραγματικότητές τους. Επιπλέον, οφείλω ένα μεγάλο «ευχαριστώ» στη διευθύντρια της Μονάδας Αιμοδοσίας του Γ.Ν. «Ο Ευαγγελισμός», κα Π. Κουτσογιάννη, που αγόγγυστα δεχόταν κάθε φορά να αφήσει τα ιατρικά καθήκοντά της, για να συνδράμει το έργο μου. Η ευγνωμοσύνη μου είναι επίσης δεδομένη και απεριόριστη για την επιβλέπουσα της εργασίας μου, καθηγήτρια κα Ε. Τουνταςάκη. Σε μία λογική συναλλαγής, το «ευχαριστώ» είναι λίγο για να ανταποδώσω το ακούραστο ενδιαφέρον της για την πορεία της εργασίας, τις πολύτιμες κατευθύνσεις που μου έδωσε και ιδιαίτερα την ενσυναίσθηση που επέδειξε για τη δυσκολία του όλου εγχειρήματος. Τέλος, ευχαριστώ όλες τις καθηγήτριες και τους καθηγητές του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, αλλά και τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές μου για τις άνευ προηγουμένου συζητήσεις εντός και εκτός των μαθημάτων στις αντίξοες συνθήκες που η πανδημία μας επέβαλε. Αυτή η εργασία δε θα ήταν ούτε ιδέα χωρίς της συμβολή όλων των ανωτέρω κι εγώ δε θα ήμουν παρά ένας ειδικευόμενος γιατρός με αναπάντητους προβληματισμούς σε μια καθημερινότητα ελληνικού νοσοκομείου. Σας ευχαριστώ από καρδιάς!

Η θεωρία της συγγένειας από το Morgan στη Butler

Η συγγένεια στο σύγχρονο κόσμο

Αναμφίβολα, η πρώτη συστηματική θεώρηση της συγγένειας στις σύγχρονες, βιομηχανοποιημένες κοινωνίες αποδίδεται στον ανθρωπολόγο D. Schneider. Στο έργο του *American Kinship. A Cultural Account* (1968) περιγράφει τον τρόπο που δομείται η συγγένεια στην Αμερική ως σύστημα συμβόλων. Κατά το Schneider, ο στόχος του ανθρωπολόγου που αναλύει τη συγγένεια σε ένα δεδομένο πολιτισμικό πλαίσιο είναι να μάθει ποια δομικά στοιχεία τη συγκροτούν, με ποιον τρόπο αυτά αλληλεπιδρούν στο συμβολικό επίπεδο και ποιες ερμηνείες δίδονται από τους κοινωνικά δρώντες (Schneider 1968:8).

Με βάση τα πορίσματα του Schneider για την αμερικανική συγγένεια, αυτή δομείται από στοιχεία που ανήκουν στις δύο μεγάλες πολιτισμικές σφαίρες (cultural orders) της αμερικανικής κοσμολογίας: τη φύση και τον πολιτισμό. Έτσι, η συγγένεια είναι είτε φυσική είτε πολιτισμικά καθοριζόμενη, είτε φύση είτε πολιτισμός. Οι φυσικοί συγγενείς (relatives in nature) μοιράζονται την κληρονομικότητα που διαμεσολαβείται από το κοινό αίμα. Οι συγγενείς εξ' αγχιστείας (relatives in law) συνδέονται μόνο με το νόμο ή τους εθιμικούς κανόνες ή με τον κώδικα συμπεριφοράς, τους συνδέει απλά και μόνο η σχέση τους και κανένα άλλο βιογενετικό στοιχείο (ό.π.:27).

Ο Schneider αναγνωρίζει ως κεντρικό πυρήνα οργάνωσης την οικογένεια. Η οικογένεια είναι η πολιτισμική μονάδα που περιλαμβάνει το σύζυγο και τη σύζυγο με το τέκνο ή τα τέκνα τους (ό.π.:33). Έτσι, ένας άρρεν γεννήτορας και μία θήλυ γεννήτορας συζεύγγονται και αναπαράγονται μέσω σεξουαλικής επαφής, προκειμένου να συγκροτήσουν οικογένεια. Η σεξουαλική αναπαραγωγή είναι εκείνο το στοιχείο της φύσης που βρίσκεται στον πυρήνα της κοινής οικογενειακής ζωής και μεταφορικά πραγματώνεται στην εγγύτητα που δημιουργεί η συμβίωση των δύο συζύγων (ό.π.:34-37).

Σε αυτό το σύστημα συγγένειας που περιγράφει ο Schneider, το άτομο είναι κοινωνική κατασκευή, ενώ ο συγγενής-ως-άτομο έχει πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και κώδικα συμπεριφοράς (ό.π.:60). Μολονότι το άτομο δομείται μέσα σε πολλαπλά συμβολικά συστήματα (όπως το φύλο, η φυλή, η ηλικία κλπ), ο/η συγγενής προσδιορίζεται κατά βάση από το σύμβολο της αγάπης και τους κανόνες/ταμπού που γεννιούνται στη βάση αυτή. Αξιοματικά, ο συγγενής διέπεται από διαρκή και διάχυτη αλληλεγγύη (enduring diffuse solidarity) προς τους λοιπούς συγγενείς του. Οι

συγγενικές σχέσεις κατανέμονται σε μία κλιμάκωση που θέτει στο επίκεντρό της το Εγώ (ego) και την απόσταση από αυτό ως μέτρο εγγύτητας (distance). Εδώ, οι συγγενείς που μοιράζονται την κοινή βιογενετική ουσία (αίμα) βρίσκονται σε μεγάλη εγγύτητα, στην περίπτωση αυτή η αγάπη/αλληλεγγύη είναι δεδομένη και ο συγγενικός δεσμός άρρηκτος. Παρ' όλο που το Εγώ δεν μπορεί να αρνηθεί την εγγύτητα ενός εξ' αίματος συγγενούς και άρα τη διάχυτη αλληλεγγύη στο πρόσωπό του, δύναται να αποστασιοποιηθεί από συγγενείς με τους οποίους δε μοιράζεται το ίδιο αίμα. Πάντοτε, όμως, η απόφαση για το ποιος είναι και ποιος δεν είναι συγγενής λαμβάνεται αποκλειστικά από το άτομο και αφορά σε κάποιο άλλο άτομο (ό.π.:83).

Εν ολίγοις, με επίκεντρο την πλήρη αντίστιξη φύσης και πολιτισμού, ο Schneider απέδωσε την αμερικανική συγγένεια ως σύστημα συμβόλων που αλληλεπιδρούν. Η οικογένεια νοείται από τη φύση ως δομικός λίθος της συγγένειας. Η αγάπη/αλληλεγγύη διέπει τους συγγενικούς δεσμούς και είναι ταυτόσημη με την έννοια του συγγενή. Στη θεωρία του άτομα, συναισθήματα και ουσίες ταξινομούνται και αλληλεπιδρούν τελετουργικά, ώστε να διατηρείται η ακεραιότητα της συγγένειας ως διπόλου φύσης και πολιτισμού.

Τη φυσικοποιημένη αυτή έννοια της οικογένειας, όπου οι συγγενείς συνδέονται συμβολικά με δεσμούς αίματος, παρατηρούμε και στο λόγο του συνομιλητή μου:

- Ήμασταν στο τι σημαίνει το αίμα για σένα. Μου είπες «το αίμα σημαίνει ζωή».
- Ναι, ζωή. Συνδέει τους ανθρώπους, δηλαδή, με την οικογένεια, ξέρω 'γω, με τους συνανθρώπους. Δηλαδή, είναι αυτό που μας συνδέει πιστεύω με τον άνθρωπο.
- Όταν λες «συνδέει με την οικογένεια και με τους συνανθρώπους», δηλαδή μεταβιβάζεται ένα κοινό αίμα; Πώς το σκέφτεσαι;
- Με την οικογένεια είναι το ίδιο αίμα, ας πούμε. Είναι το ίδιο, πως να το πω, είναι το ίδιο σώμα. Κάνει μια οικογένεια, δυο γονείς και τα λοιπά. (Θ.Π.)

Κατά τον ίδιο τρόπο, η αγάπη που συνοδεύει την έννοια του συγγενή αποτυπώνεται στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου ως αυτονόητη. Είναι εκείνο το στοιχείο που οδηγεί στην αιμοδοσία όταν ο/η συγγενής έχει ανάγκη για αίμα, χωρίς να διακρίνεται η αιματοσυγγένεια από την αγχιστεία.

- Ωραία. Τώρα, ως προς το ρόλο σου σαν αιμοδότης, θέλεις να μου πεις δυο πράγματα; Πότε ξεκίνησες να αιμοδοτείς, να δίνεις αιμοπετάλια, για ποιο λόγο ξεκίνησες, πως το βιώνεις όλο αυτό, γιατί δίνεις αίμα;

- Αίμα έχω δώσει τρεις-τέσσερις φορές, περισσότερο από δράσεις που έχουμε κάνει σαν μία ομάδα ποδοσφαίρου. Έχω ξαναδώσει για κάποιον φίλο που χρειάστηκε αίμα, αλλά αιμοπετάλια χρειάστηκε να δώσω και εγώ και αρκετοί από τον περίγυρό μου λόγω μιας ασθένειας της συζύγου μου. Κι αυτό ήταν και το έναυσμα να μπορέσω ίσως να καταλάβω κι εγώ το πόσο σημαντικό είναι να δωρίζεις κάτι από τον εαυτό σου, δωρίζοντας απλόχερα όμως ζωή ή παράταση ζωής ή μιας έκτακτης ανάγκης σε ανθρώπους δικούς σου καταρχήν. (Δ.Τ.)

Οι μεταγενέστερες θεωρίες για τη συγγένεια ασκούν κριτική στο δίπολο φύση-πολιτισμός και στον ορισμό του συγγενούς είτε με βάση το κοινό αίμα είτε με βάση την αγχιστεία. Μελετώντας την τεκνοθεσία στη Νορβηγία, η S. Howell στο *Self-Conscious Kinship: Some Contested Values in Norwegian Transnational Adoption* (2001) αναδεικνύει τις βασικές πτυχές της συγγένειας στο σύγχρονο βιομηχανοποιημένο κόσμο. Η αναγκαιότητα για σχετιζέσθαι (relatedness) και για διαμόρφωση μιας «κανονικής» οικογένειας είναι το βασικό κίνητρο για τεκνοθεσία στη Νορβηγία (Howell 2001:219). Μέσα από κοινωνικές πρακτικές που οδηγούν σε δόμηση συγγένειας στο συμβολικό επίπεδο (kinning), οι γονείς κατασκευάζουν μία οιονεί συγγενική σχέση με το παιδί (as-if kin), η οποία όμως δεν προσδιορίζεται ως ίδια με τη «φυσική» (ό.π.:215). Κατά τη Howell, ανάλογες πρακτικές αποδεικνύουν ότι η συγγένεια είναι κοινωνική κατασκευή, αλλά ταυτόχρονα καθιστούν έκδηλη τη φυσικοποιημένη έννοια της αιματοσυγγένειας στις δυτικές κοινωνίες. Θεωρείται ότι οποιαδήποτε μορφή συγγενικού δεσμού δε βασίζεται στο πρωταρχικό γεγονός της γέννησης και στο «κοινό αίμα» απέχει από τη «φυσική» συγγένεια, αλλά παρ' όλα αυτά αποτελεί συγγένεια. Έτσι, μορφές οιονεί συγγένειας μπορούν να κατασκευαστούν στο κοινωνικό/συμβολικό επίπεδο και να εξυπηρετήσουν την αναγκαιότητα του να ανήκει κανείς σε ένα συγγενικό δίκτυο (ό.π.:220).

Αυτή την τελετουργική δόμηση συγγένειας σχολιάζει και ο ανθρωπολόγος M. Sahlins στο *Τι είναι (και τι δεν είναι) η συγγένεια* (2013) ορίζοντας τη συγγένεια ως αμοιβαιότητα της ύπαρξης. Κατά τον ίδιο, οι συγγενείς συμμετέχουν εσώτερα ο ένας στην ύπαρξη του άλλου, αποτελούν μέλη οι μεν των δε. Οι μεν ζουν τις ζωές των δε, πεθαίνουν οι μεν τους θανάτους των δε, συμμετέχουν οι μεν στα βάσανα και τις χαρές των δε, μοιράζονται τα βιώματά τους ή ακόμα αναλαμβάνουν την ευθύνη και υφίστανται τις συνέπειες οι μεν από τις πράξεις των δε (Sahlins 2013:59). Υπό αυτή την έννοια, «η συγγένεια είναι πάντα πολιτισμικά δομημένη. Τα πάντα εξαρτιούνται,

τότε, από το πώς ορίζεται τοπικά το να ανήκει ο ένας στον άλλο» (ό.π.:79). Έτσι, το ατομικό σώμα είναι κοινωνικό γεγονός, καθώς δημιουργείται από τις πράξεις και τις φροντίδες κάποιας κοινότητας συγγενών - απέναντι στους οποίους το σώμα οφείλει υπηρεσία (ό.π.:90).

Η κοινωνική ανθρωπολόγος Ε. Τουνταςάκη στο «*Το παιδί που μεγαλώνει μέσα σου θα πάρει κι από σένα*». *Δωρεά ωαρίων, μητρότητα και συγγένεια*. (2015) σχολιάζει το ρόλο που έχουν παίξει οι νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής στη δόμηση της συγγένειας. Μέσα από τη χρήση τους, η φύση στο πεδίο της συγγένειας χάνει πλέον τη θεμελιακή της σημασία, αφού μπορεί να τροποποιείται μέσω της τεχνοεπιστημονικής πρακτικής, να καθίσταται προϊόν εσκεμμένης παρέμβασης, αντικείμενο, εν τέλει, της ανθρώπινης δράσης. Έτσι, «οι άνθρωποι είναι σε θέση πλέον να αρνούνται την πρωτοκαθεδρία της βιολογίας και, αντίθετα, να προκρίνουν τη συγγένεια που κατασκευάζεται μέσω της επιτέλεσης.» (Τουνταςάκη 2015:46)

- Την ημέρα που βρεθήκαμε στον Ευαγγελισμό, ήρθες να δώσεις αίμα για ποιο λόγο;
- Ήρθα να δώσω, γιατί θα έκανε μία επέμβαση ο σπιτονοικοκύρης και έπρεπε να βρούμε αρκετό αίμα, οπότε δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς...
- Η σχέση σου με το άτομο που έδωσες αίμα, με το σπιτονοικοκύρη σου. Θες λίγο να μου την περιγράψεις;
- Ε, πάνω κάτω είμαστε και σαν οικογένεια. Εδώ, πάνω κάτω στην ίδια πολυκατοικία, εγώ κι αυτοί είμαστε. Εντάξει, είμαστε, έχουμε... Με έχουν συμπαθήσει, κι εγώ τους συμπαθώ. Είναι κάποιας ηλικίας, εγώ είμαι νεότερος, οπότε με έχουν και σαν παιδιά τους. Όπως κι εγώ, αντιστοίχως, όπου μπορώ να βοηθήσω βοηθάω.
- Δηλαδή;
- Έχουμε έτσι καλή σχέση. Σαν οικογένεια θα μπορούσα να πω.
- Όταν λες «βοηθάω και με άλλους τρόπους», θες να μου πεις κάποια άλλη περίπτωση στην οποία βοήθησες και με ποιον τρόπο;
- Βοηθάω σε δουλειές, εδώ, ή του σπιτιού ή τέτοια. Όχι... Ούτε εννοώ κάτι άλλο. Σε τέτοια κυρίως...
- Τώρα που έδωσες το αίμα, θεωρείς ότι έχει αλλάξει κάτι στη μεταξύ σας σχέση; Έχει επηρεαστεί κάπως;

- Ε, όχι δε νομίζω. Εντάξει, πως να το πω... Δηλαδή, θα ήτανε επακόλουθο... Δε χρειαζόταν να γίνει αυτό, ας πούμε, για να αλλάξει κάτι.
- Το θεώρησες δηλαδή λογικό επακόλουθο της σχέσης σας.
- Ακριβώς, ακριβώς. Λογικό επακόλουθο. (Π.Θ.)

Η συνύπαρξη στον χώρο και στον χρόνο, η συμμετοχή του ενός στη ζωή του άλλου δημιουργεί συγγένεια, η τελευταία όμως διαφέρει από τη νοούμενη ως «φυσική συγγένεια» και ταυτόχρονα την υπονοεί. Η απουσία του κοινού αίματος προδίδει τον «τεχνητό» της χαρακτήρα, ώστε τα άτομα και οι δομές που αναπτύσσονται σε αυτό το πλαίσιο να προσδιορίζονται με όρους οιονεί συγγένειας (*σαν οικογένεια, σαν παιδί τους*). Ωστόσο, η παροχή αίματος σε ένα τέτοιο συγγενή νοείται ως απολύτως αναμενόμενη και συνιστά επιτέλεση της συγγένειας.

Τη συγγένεια ως πολιτισμική κατασκευή, ως προϊόν εμπρόθετης δράσης συναντάμε και στη J. Butler. Στο έργο της *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of «sex»* (1993), η Butler χρησιμοποιεί τον όρο επιτελεστικότητα (performativity), ώστε να περιγράψει εκείνες τις επαναλαμβανόμενες πρακτικές μέσω των οποίων ο λόγος (discourse) παράγει τα αποτελέσματά του (Butler 1993:2). Η επιτελεστικότητα δημιουργεί τα υποκείμενά της μέσα από μία συνεχή διαδικασία υποκειμενοποίησης (subjectivation). Σε αυτή την περίπτωση, το δρών υποκείμενο παράγει, αναπαράγει και παράγεται μέσα από τη συνεχή επανάληψη του κανόνα. Η επιτελεστικότητα δεν του στερεί την αυτενέργεια (agency), αλλά απεναντίας δίνει την εντύπωση ότι η εμπρόθετη δράση αναπτύσσεται ελεύθερα. Ωστόσο, πάντοτε η δράση του υποκειμένου βρίσκεται εντός του κανονιστικού πλαισίου που το δημιουργεί και σε μία εσωτερική σχέση με την εξουσία που πυροδοτεί τη δράση (ό.π.:15). Ταυτόχρονα, αυτό το πλαίσιο, που ενεργοποιεί και ενεργοποιείται από τη δράση των υποκειμένων που παράγει, δημιουργεί και εκείνες τις θέσεις υποκειμένου που ακόμα δεν έχουν αποτελέσει υποκείμενα. Πρόκειται για ζώνες κοινωνικής ζωής έξω από τη σφαίρα του υποκειμένου, όπου η κοινωνική δράση είναι ανέφικτη, και ονομάζονται αποκείμενα (abjects) (ό.π.:3). Με τον τρόπο αυτό, χαράσσεται κάθε φορά ένα όριο που ορίζει την υπόσταση του υποκειμένου και δίνει την εντύπωση της σταθερότητας στο χρόνο, της μη-μεταβλητότητάς του (ό.π.:9). Συνεπώς, εκείνο που πρέπει να μας απασχολεί κάθε φορά δεν είναι ο μηχανισμός που δομεί την ταυτότητα, αλλά απεναντίας με ποιους τρόπους, με ποιες δράσεις του υποκειμένου αυτή η ταυτότητα πραγματώνεται και

αποκρυσταλλώνεται στο χώρο και στο χρόνο (ό.π.:10).

Στο μεταγενέστερο έργο της *Η διεκδίκηση της Αντιγόνης. Η συγγένεια μεταξύ ζωής και θανάτου* (2000), η Butler φέρνει το επιχείρημά της για την επιτελεσματικότητα στο πεδίο της συγγένειας λογίζοντας την Αντιγόνη του Σοφοκλή ως το αποκείμενο του συγγενικού νόμου. «Η Αντιγόνη εκθέτει τον κοινωνικά ενδεχομενικό χαρακτήρα της συγγένειας» ως εκείνο το υποκείμενο που δε θα έπρεπε να έχει ποτέ γεννηθεί, αλλά υπάρχει και καταχράται τον κυρίαρχο λόγο προκειμένου να δράσει ενάντια σε αυτόν (Butler 2000:6). Η πράξη της Αντιγόνης «είναι και δεν είναι δική της, μία καταπάτηση των κανόνων της συγγένειας και του φύλου, η οποία εκθέτει τον επισφαλή χαρακτήρα αυτών των κανόνων, την αιφνίδια και ανησυχητική μεταβιβασιμότητά τους και την ικανότητά τους να επαναλαμβάνονται σε πλαίσια και με τρόπους που δεν μπορούν να προβλεφθούν εντελώς» (ό.π.:25). Για την Butler «η συγγένεια σημαίνει όλες εκείνες τις κοινωνικές διευθετήσεις που οργανώνουν την αναπαραγωγή της υλικής ζωής, συμπεριλαμβάνουν την τελετουργικοποίηση της γέννησης και του θανάτου, παρέχουν δεσμούς στενής συνάφειας, ανθεκτικούς όσο και εύθραυστους, και ρυθμίζουν τη σεξουαλικότητα μέσα από κυρώσεις και ταμπού» (ό.π.:72).

- Εγώ κατέβηκα στην Αθήνα με κάποιες φοβερές διαφωνίες με την οικογένειά μου, την αδερφή μου και τους γονείς μου σε ό, τι αφορά ένα διαζύγιο. Και ακόμα η ταλαιπωρία από το διαζύγιο κυριαρχεί.
- Διαζύγιο δικό σου;
- Διαζύγιο δικό μου, ναι.
- Δηλαδή χώρισες και διαφωνούσαν οι υπόλοιποι με το ότι χώρισες.
- Με τον τρόπο χειρισμού των οικογενειακών μου θεμάτων. Βασικά, η συνέντευξή μου έχει μια κάποια βαρύνουσα σημασία λόγω της ιδιαιτερότητας που έχω εγώ. Αλλά δεν είναι και κάτι πολύ παράξενο τελικά.
- Ωραία. Θες να μου πεις δυο λόγια γι' αυτό;
- Υπάρχει ένα θέμα. Λογικά δε θα 'πρεπε να έρχομαι για αιμοδοσία, γιατί εγώ αμφισβήτησα την πατρότητα.
- Την πατρότητα τη δική σου;
- Όχι τη δική μου, την πατρότητα των τέκνων στην πρώην οικογένεια.
- Άρα, είχες ένα παιδί και αμφισβήτησες...

- Ναι, αμφισβήτησα την πατρότητα.
- Ότι το παιδί είναι δικό σου.
- Ναι.
- Εντάξει. Εσύ προχθές, που ήρθες στον Ευαγγελισμό, ήρθες να δώσεις αίμα σε...
- Εγώ ήρθα... Περίμενε. Για να μη χαλάσω τον ειρμό της σκέψης μου, εγώ ήρθα στην Αθήνα με αυτό το θέμα, δε με παρότρυνε κάποιος... Και είχα ένα πρόβλημα αποδοχής. Οπότε, άρχισα να κάνω αιμοδοσίες εδώ. Και τις έκανα ευλαβικά, ήμουν και πιο νέος τότε και...
- Έκανες, συγγνώμη που διακόπτω, εθελοντικά αιμοδοσία;
- Εθελοντικά πάντα. Εθελοντικά. Σε κάποια φάση μπήκε και λίγο η ωφελιμιστική αντίληψη μέσα μου. Κι αποφάσισα μεταξύ αστείου και σοβαρού να κάνω μια τράπεζα αίματος για μένα που θα μπορεί, ας πούμε, να με συντηρήσει σε ένα πολύ σοβαρό τροχαίο. Έντεκα μονάδες. Και τελικά το κατάφερα και έχω φτάσει τώρα σε ένα σημείο να μπορώ να δώσω μια μονάδα το χρόνο σίγουρα. Αλλά, από την άλλη, επειδή αυτή η στάμπα, από τις οικογενειακές μου σχέσεις, εμφανίστηκε και στην αιμοδοσία, έχω δώσει δύο μονάδες.
- Παραχώρησες, συγγνώμη που διακόπτω, δυο μονάδες από την τράπεζα αυτή που έχεις για σένα σε μέλη της οικογένειάς σου;
- Σε ένα μέλος της οικογένειάς μου που έκανε εγχείρηση. Αλλά από εδώ και μπρος, ας πούμε, μπορώ εγώ να δίνω άνετα μάλλον τρεις το χρόνο και πηγαίνουνε από εδώ και μπρος και οι τρεις για τους...
- Για την τράπεζά σου...
- Για την τράπεζα της αιμοδοσίας γενικότερα. Όχι για την τράπεζά μου. Εντάξει, αλλά πάντα υπάρχει και το κίνητρο ότι έχεις την τράπεζά σου, ειδικά όταν είσαι μόνος σου. Και έρχεσαι σε αντίθεση με την οικογένειά σου. Για παράδειγμα, η αδερφή μου δεν μπορεί να δώσει αίμα, οπότε η αδερφή μου εξαιρείται, εντάξει; Η μάνα μου, της έδωσα αίμα και ήρθα σε σύγκρουση με τη μάνα μου πάλι για τις οικογενειακές διαφορές και τον τρόπο χειρισμού των ακινήτων. Οπότε, μου μπήκε η ιδέα να κάνω μια τράπεζα. (Α.Κ.)

Ο συνομιλητής μου αμφισβήτησε την πατρότητα των παιδιών του, με αποτέλεσμα το

διαζύγιο με τη σύζυγό του. Αυτή η κατάσταση προκάλεσε την αντίδραση των εξ' αίματος συγγενών του (μητέρα, αδελφή), με αποτέλεσμα η επικοινωνία μαζί τους να χαθεί. Κατά τον ίδιο, ένα τέτοιο υποκείμενο πρέπει να αιμοδοτεί μόνο σε εθελοντική αιμοδοσία και η αιμοδοσία προς τον/την συγγενή είναι μία διαδικασία στην οποία δε νοείται να συμμετέχει. Ο συνομιλητής μου θεωρεί ότι δεν μπορεί να στραφεί σε συγγενείς όταν ο ίδιος θα χρειαστεί αίμα και ότι οφείλει να διατηρεί τη δική του τράπεζα αίματος για περίπτωση ανάγκης. Ωστόσο, και εδώ, ο/η συγγενής που βρίσκεται σε ανάγκη για αίμα υπενθυμίζει την αμοιβαιότητα της ύπαρξης και εγκαλεί σε επιτέλεση της συγγένειας μέσα από την αιμοδοσία. Ο συνομιλητής μου καλείται να δώσει αίμα στη μητέρα του και επιλέγει να το πράξει στο πλαίσιο της συγγενικής συμπεριφοράς. Έτσι, ο/η συγγενής σε ανάγκη για αίμα συνιστά μία έγκληση (με την αλτουσεριανή έννοια του όρου) που οδηγεί σε υποκειμενοποίηση. Η επίκληση στη συγγενική ιδιότητα καθιστά το συγγενή υποψήφιο αιμοδότη, ενώ η αιμοδοσία ανάγεται σε πεδίο, μέσα στο οποίο η συγγένεια επιτελείται. Στην περίπτωση αυτή, αιμοδοτούμε ως συγγενείς προς συγγενείς και μπορούμε να δούμε τη χορήγηση αίματος στο/στη συγγενή ως άλλη μία επανάληψη του κανόνα, ως μία επιτέλεση (performance) της συγγένειας χωροχρονικά καθηλωμένη. Ανεξάρτητα από τη «φυσικότητα» ή την «τεχνητότητά» της, η συγγένεια εμπεδώνεται στην πράξη της αιμοδοσίας από το/τη συγγενή προς το/τη συγγενή.

Το αίμα ως κοινή βιογενετική ουσία (;)

Η πίστη στην ύπαρξη μιας κοινής βιογενετικής ουσίας είναι εμφανής στο έργο του Schneider. Λίγο πριν διατυπώσει την κεντρική του ιδέα σχετικά με την αμερικανική συγγένεια, ο ίδιος διερωτάται: «αν ο συγγενής είναι ένα άτομο που σχετίζεται “εξ' αίματος”, αυτό τι σημαίνει στον αμερικανικό πολιτισμό;»⁵ (Schneider 1968:23) Πιο κάτω, αναφέρει ότι η κοινή βιογενετική ουσία μεταβιβάζεται εξ' ημισείας από τους γεννήτορες στα τέκνα και δεν υπόκειται σε μετασχηματισμό, γιατί είναι προϊόν της φύσης. Η μεταβίβαση της κοινής ουσίας δομεί το φυσικό συγγενικό δεσμό, ο οποίος είναι άρρηκτος (ό.π.:24). Συνεπώς, οι συγγενείς μοιράζονται αυτή τη μία και μοναδική κοινή βιογενετική ουσία, έχουν μία κοινή ταυτότητα και την προσδιορίζουν με βάση το κοινό αίμα (ό.π.:25). Μάλιστα, αυτό το «κοινό αίμα» προσδίδει περιεχόμενο και

⁵ Στο πρωτότυπο: “«If a relative is a person related “by blood”, what does this mean in American culture?»”

αξία στο βαρύνουσας σημασίας σύμβολο της σεξουαλικής αναπαραγωγής. Το κοινό αίμα μεταβιβάζεται με τη γέννηση, η γέννηση προϋποθέτει την τεκνοποίηση και η τεκνοποίηση προϋποθέτει τη σεξουαλική συνεύρεση των δύο συζύγων. Εν συντομία, στη θεώρηση της αμερικανικής συγγένειας από το Schneider, το αίμα συμβολίζει την κοινή βιογενετική ουσία, μεταβιβάζεται και από τους δύο γονείς ισότιμα στο παιδί και δημιουργεί τη φυσική συγγένεια, η οποία είναι ισχυρή και δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να ακυρωθεί. Κατά τον Schneider, το κοινό αίμα δεν είναι μόνο η κόκκινη ουσία που ρέει στις φλέβες των συγγενών, αλλά φέρει μαζί του και υποχρεώσεις/σχέσεις που ρυθμίζονται από συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς (ό.π.:111).

Η πεποίθηση ότι το κοινό αίμα μεταβιβάζει τη συγγένεια απαντάται και σε προγενέστερες μελέτες της συγγένειας. Οι ανθρωπολόγοι Laura και Raoul Makarius αναφέρουν ότι η συγγενική ομάδα αποτελείται από ένα μοναδικό σώμα που περιλαμβάνει αίμα, σάρκα και οστά. Το αίμα αυτού του σώματος κυλάει στα αγγεία του κάθε μέλους του: «στα αγγεία ενός αβοήθητου βρέφους αλλά και στα αγγεία του πιο φοβερού πολεμιστή.» (Makarius & Makarius 1960:41) Ο Schneider αναφέρεται στη χρήση της βιογενετικής ουσίας από τον Morgan: «Σύμφωνα με τη λογική του Morgan, εάν το σύστημα των εξ' αίματος συγγενικών σχέσεων αποδειχθεί ίδιο μεταξύ όλων των Ινδιάνων της Αμερικής και εκείνων της Ινδίας, τότε συμπεραίνει κανείς ότι οι Ινδιάνοι της Αμερικής έφεραν αυτό το σύστημα μαζί τους από την Ινδία. Γιατί; Επειδή είναι ένα σύστημα που μεταβιβάζεται με το αίμα.»⁶ (Schneider 1972:257)

Επομένως, είναι εμφανής η διαχρονικότητα του αίματος στις θεωρήσεις της συγγένειας από τους ανθρωπολόγους: το αίμα, ως κοινή βιογενετική ουσία, είτε κυλάει αυτούσια στις φλέβες όλων των μελών μιας συγγενικής ομάδας (Makarius), είτε μεταφέρει μια πρωτόγονη συγγενική δομή στον τόπο και στο χρόνο ρέοντας ως κοινή βιολογική ουσία στα σώματα όσων τη μοιράζονται (Morgan), είτε συμβολικά φυσικοποιεί το συγγενικό δεσμό μεταξύ των μελών της ίδιας οικογένειας (Schneider). Βέβαια, στη σημερινή εποχή, η παραπάνω σημασία του αίματος ως ουσίας που θεμελιώνει τη συγγένεια φαίνεται να εκτοπίζεται από την έννοια του γονιδίου. Τείνουμε να θεωρούμε ότι η συγγένεια ακολουθεί τη μεταβίβαση των γονιδίων σύμφωνα τους κανόνες της

⁶ Στο πρωτότυπο: «Morgan's reasoning was that if the system of relationship of consanguinity should be found to be the same among all the Indians of America and should also be shown to be the same as those from India, then it would follow that the Indians of America brought that system with them from Asia. Why? Because it is a system which is transmitted with the blood. »

κληρονομικότητας, ενώ το κοινό γονιδιακό προφίλ είναι αδιαμφισβήτητη τεκμηρίωση της εξ' αίματος συγγένειας. Θα έλεγε κανείς ότι τα γονίδια έχουν αντικαταστήσει το «κοινό αίμα» στον ορισμό της «φυσικής» συγγένειας και ότι η ηγεμονία του γονιδίου καθορίζει τον τρόπο που βιώνουμε τη συγγένεια (Finkler 2001).

Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο ανθρωπολόγος C. Salazar στο *Are Genes Good To Think With?* (2008), πολλές φορές «η συμβολική δύναμη των γονιδίων χάνει την αύρα μυστηρίου της», όταν αντιλαμβανόμαστε ότι αυτά αποκτούν τη σημασία τους ως κοινή βιογενετική ουσία μόνο εντός του υπάρχοντος συγγενικού συστήματος και μόνο στο βαθμό που συμβολίζουν σχέσεις που δύνανται να αναπτυχθούν εντός αυτού (Salazar 2008:194). Οι υπάρχουσες συγγενικές δομές προσδίδουν περιεχόμενο στη συμβολική έννοια του γονιδίου, ενώ το γονίδιο δεν είναι ουσία, αλλά σύμβολο και αποτελεί σχεσιακή οντότητα (relational entity).

Στην *Εισαγωγή* του ίδιου τόμου η ανθρωπολόγος J. Edwards σχολιάζει την ιστορικότητα του διαχωρισμού μεταξύ κοινωνικού και βιολογικού στις μελέτες της συγγένειας. Κατά την ίδια, στις εθνογραφίες των ανθρωπολόγων η συσχέτιση μεταξύ των κοινωνικά δρώντων αναγιγνώσκεται είτε ως φυσική (nature) είτε ως αποτέλεσμα του πολιτισμού (nurture). Ωστόσο, η κάθε έννοια εξαρτάται από την άλλη και είναι η αλληλεπίδρασή τους που δίνει περιεχόμενο στη συγγένεια. Έτσι, η συγγένεια πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως μία πολιτισμικά πλαισιωμένη νόηση του σχετίζεσθαι, η οποία απορρέει από την κοινή σωματική ή/και πνευματική ουσία και τη μεταβίβασή της (Edwards 2008: 14). Ειδικότερα για το αίμα ως βιογενετική ουσία, η Edwards ξεκινάει με το ερώτημα: «μπορεί το αίμα να περιοριστεί εντός του βιολογικού;» και αναπτύσσει το επιχείρημά της για την πολυσημία του αίματος (multivalency of blood). Αναφέρει ότι οι εθνογραφίες του τόμου αποδεικνύουν πως το αίμα δεν ακολουθεί πάντα τη βιολογία, αλλά πρέπει κάθε φορά να αντιστεκόμαστε σε κάθε θεωρητική απόπειρα που στοχεύει να βιολογικοποιήσει τη σημασία του. Είναι σαφές ότι κάθε τέτοια προσπάθεια αποκαλύπτει τη θεωρητική βάση που δίνει γένεση στις υποθέσεις για τη σημασία του αίματος στη συγγένεια, αλλά και τα όσα διακυβεύονται όταν η κραταιά θεωρητική γνώση κλονίζεται μέσω της εθνογραφίας.

Την έννοια του αίματος ως φορέα της συγγένειας σχολιάζει και η ανθρωπολόγος S. Franklin στο *From Blood to Genes? Rethinking Consanguinity in the Context of Geneticization* (2013). Σε αντίθεση με τα γονίδια, το αίμα ως κοινή βιογενετική ουσία χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα (loose quality) και οι ποικίλες σημασίες που του προσδίδονται εντός του πεδίου της συγγένειας ανταποκρίνονται μόνο μερικώς στο

βιοϊατρικό περιεχόμενο της έννοιας του γονιδίου. Η Franklin τονίζει: «η υπόθεση ότι τα γονίδια μας κάνουν αυτούς που είμαστε είναι υπερβολικά αληθινή για να την αγνοήσει κανείς και υπερβολικά μερική ώστε να αποτελεί από μόνη της τη μία και μοναδική αλήθεια» (Franklin 2013: 301). Έτσι, γεννιέται ένα παράδοξο στο πεδίο της συγγένειας: όσο μεγαλύτερη επιστημονική ακρίβεια υπάρχει στον ορισμό της κοινής βιογενετικής ουσίας, τόσο στενεύει η πλαστικότητα στον τρόπο που νοούμε τη συγγένεια (Franklin 2013: 302).

Η παρακάτω συνομιλήτρια είναι εθελόντρια αιμοδότρια και αντιπαραβάλλει τη δωρεά αίματος με τη δωρεά οργάνων. Αντιλαμβάνεται το αίμα της αιμοδοσίας ως ουσία που δε μεταφέρει γενετικό υλικό. Αντιθέτως, τα όργανα είναι μοναδικά, μεταφέρουν την ταυτότητα του δότη και έτσι εκείνος συνεχίζει να ζει μέσα από το δέκτη.

- Η προηγούμενη κοπέλα που πήρα συνέντευξη μου μίλησε και για τη δωρεά οργάνων. Τι πιστεύεις για τη δωρεά οργάνων;
- Κι εγώ έχω δηλώσει τότε στην απογραφή που κάναμε. Εσύ μπορεί να μην την πρόλαβες! Ναι, ναι, το 2001 νομίζω ήτανε, κάτι τέτοιο. Λοιπόν, σε ρωτάγανε. Γενικά υπάρχει μια παραφιλολογία ότι αν δηλώσεις δωρητής οργάνων θα σε σκοτώσουνε, για να σου πάρουν τα όργανα. Δεν ξέρω, εγώ δεν το πίστευα. Μπορεί να ισχύει σε άλλες κοινωνίες ή σε άλλες χώρες. Σκέφτομαι ότι είναι υπεραπαραίτητο, γιατί you only get one chance, ας πούμε, αυτό είναι το θέμα. Κι επίσης, σκέφτομαι την πορεία των οργάνων μου, ότι θα θαφτούν στο χώμα, δε θα μπορεί κανένας να τα εκμεταλλευτεί, που είναι κρίμα. Και ότι... εγώ το σκέφτομαι για μένα. Ότι με κάποιο τρόπο θα συνεχίσω να ζω. Και θα το σκεφτόμουνα, ας πούμε, και για κάποιο άνθρωπό μου που θα ήθελε να γίνει δωρητής, αν έφευγε απ' τη ζωή και είχανε πάρει μάτια, καρδιά ή κάτι, ότι όντως ζει ακόμα. Και είναι μια αλήθεια, δηλαδή, είναι το DNA, είναι άλλο επίπεδο το όργανο και άλλο το αίμα. Από πλευράς του τι κουβαλάει επάνω του.
- Δηλαδή, λίγο εξήγησέ το αυτό. Έχει ένα νόημα.
- Ναι. Ότι το μάτι, ας πούμε, που το ξέρεις, έχεις δει πως σε κοιτάει, το μάτι του ανθρώπου σου που ήταν κοντά σου σε όλη σου τη ζωή, το χρώμα, ο τρόπος, το να το δεις σε έναν άλλον άνθρωπο, πιστεύεις πραγματικά ότι διαιώνίζεται η ζωή και υπάρχει κάπου εκεί και ζει. Ενώ τώρα το αίμα δεν έχει βούλες ή χρώματα, δεν μπορείς να το καταλάβεις. Είναι λίγο πιο αόρατο το τι κάνει, το πώς περνάει στον άλλον άνθρωπο και τι καλό κάνει. Ενώ η δωρεά οργάνων είναι ξεκάθαρη. (Τ.Ε.)

Είναι εμφανής ένας ιατρικοποιημένος λόγος που συντελεί ώστε η ύπαρξη να νοείται με βάση τα γονίδια. Κατά τη συνομιλήτριά μου, υπάρχουμε στο βαθμό που το γενετικό μας υλικό επιβιώνει, ακόμα και σε ένα άλλο σώμα που έχει υποδεχτεί τα όργανά μας. Το μεταμοσχευμένο μάτι κουβαλάει το DNA του δότη και «κοιτάει με τον ίδιο τρόπο». Το DNA είναι μόριο στενά συνυφασμένο με την ταυτότητα, το αίμα της αιμοδοσίας δε μεταφέρει DNA και επομένως δε είναι δυνατό να τεκμηριώσει συγγένεια.

- Για σένα τι σημαίνει το αίμα, δίνω αίμα; Τι πιστεύεις ότι αποτελεί το αίμα και τι μεταφέρεται μέσω του αίματος;

- Για μένα, συμβολικά δεν αισθάνομαι ότι σημαίνει κάτι το αίμα, δηλαδή το βλέπω λίγο πιο κυνικά. Δεν ξέρω, ναι, δεν ξέρω. Δεν το βλέπω τόσο συναισθηματικά, ή το βλέπω κυνικά, γιατί για μένα δε σημαίνει ρε παιδί μου ότι συνδέομαι κάπως με τον άλλο. Το αίμα, λοιπόν, θεωρούσα επειδή το ‘χουμε όλοι μέσα μας, και εφόσον υπάρχει ανάγκη, να το δώσω, άμα μου περισσεύει να το δώσω.

- Και ένα σχόλιο για τη δωρεά μυελού που επίσης είναι σημαντικό να το συζητήσουμε;

- Όταν έμαθα πριν... το 2018, έγινα εθελόντρια μυελού. Ενημερώθηκα, λοιπόν, από ομάδες κλπ ότι στην πραγματικότητα αυτό θα γίνει όταν βρεις το match σου, έτσι το ταίρι σου.

- Το συμβατό σου.

- Ναι, το συμβατό. Που οι πιθανότητες να το βρεις στον κόσμο είναι απειροελάχιστες. Και αν θα έχει ανάγκη ο δότης σου, το ζευγαράκι σου, το ταίρι σου. Ε, οπότε η διαδικασία απλά να γίνεις εθελοντής είναι απλά να πάρεις ένα δείγμα σάλιου και να μπεις στη βάση δεδομένων του μυελού των οστών παγκοσμίως. Ε, όταν μας λέγανε ξέρω ‘γω για τα παιδιά που έχουν ανάγκη και είναι πολύ σπάνιο και υπάρχει περίπτωση να σώσεις τη ζωή κάποιου ανθρώπου κι αυτά... εκεί σκέφτεσαι ότι αν γίνει ποτέ αυτό, όντως μπορεί να δημιουργηθεί μια απίστευτη σχέση. Γιατί εκεί είναι τόσο σπάνιο που λες όντως ας πούμε ότι βοήθησα κι ένα άτομο. Εκεί, επειδή είναι τόσο μοναδικό, μπορεί όντως να δημιουργηθεί μια σχέση. Το πιστεύω, με το μυελό των οστών. Δηλαδή θα ήθελες να γνωρίσεις το παιδάκι, ας πούμε, που το βοήθησες, να το δεις να μεγαλώνει, ας πούμε, ή να έχεις μια φιλική

σχέση, ξέρω γω, ας πούμε, ή κάτι. Αυτό. Όχι να, όχι για να σου χρωστάνε ξέρω ‘γω ή κάτι τέτοιο, απλά γιατί λες ρε παιδί μου, αν δεν ήταν αυτός ο άνθρωπος, ξέρω ‘γω, που να ‘χει δώσει, μπορεί και να μην έβρισκα. Κάπως έτσι. (Α.Π.)

Στο ίδιο πλαίσιο, η συνομιλήτριά μου θεωρεί την εθελοντική δωρεά μυελού των οστών ως ξεχωριστό γεγονός αιμοδοσίας, καθώς έχει προηγηθεί η γονιδιακή συμβατότητα. Το να βρει κανείς συμβατό μυελό των οστών είναι σπάνιο και δύσκολο, οπότε η δωρεά μυελού των οστών συνδέει με τρόπο μοναδικό τον δότη με τον δέκτη. Στην περίπτωση αυτή, η σύνδεση μεταξύ των δύο μερών είναι πιο ισχυρή και μέσω της μεταμόσχευσης του μυελού των οστών επιτυγχάνεται η αμοιβαιότητα της ύπαρξης και άρα η δημιουργία συγγένειας. Σε αντιδιαστολή, το συμβατό αίμα της εθελοντικής αιμοδοσίας δε συνεπάγεται κάποια σύνδεση και απλά καλύπτει την ανάγκη του αιμολήπτη για διατήρηση στη ζωή μέσω εύρεσης του αναγκαίου αίματος.

Η Ε. Τουνταςάκη στο «*Το παιδί που μεγαλώνει μέσα σου θα πάρει κι από σένα*». *Δωρεά ωαρίων, μητρότητα και συγγένεια*. (2015) περιγράφει τον τρόπο που οι λήπτριες ωαρίων χρησιμοποιούν στρατηγικά το αίμα του πλακούντα για να κατασκευάσουν τη μητρότητά τους ως φυσική. Στην περίπτωση αυτή το (γεννητικό) αίμα εκτοπίζει τα γονίδια και αποκτά ρόλο κοινής βιογενετικής ουσίας. Παρ’ όλα αυτά, κάτι ανάλογο δε φαίνεται να ισχύει για το αίμα που παρέχεται στην αιμοδοσία. Στερούμενο τη δυνατότητα να μεταφέρει γενετικό υλικό, το αίμα της αιμοδοσίας δεν επιτυγχάνει τη σύνδεση του δότη με τον δέκτη, ούτε είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί στρατηγικά για το σκοπό αυτό, όπως μπορεί να συμβεί παραδείγματος χάριν στην περίπτωση της μεταμόσχευσης οργάνου ή μυελού των οστών.

Συμπερασματικά, το αίμα της αιμοδοσίας δεν επέχει ρόλο κοινής βιογενετικής ουσίας και επομένως δε δύναται να δομήσει ή να τεκμηριώσει συγγένεια. Η χορήγηση αίματος στο/στη συγγενή επιτελεί τη συγγένεια και θεωρείται λογικό επακόλουθο της αμοιβαίας ύπαρξης των δύο μερών. Όταν η συγγένεια προϋπάρχει της αιμοδοσίας, χρησιμοποιεί την αιμοδοσία προκειμένου να θεμελιωθεί η αμοιβαιότητα ύπαρξης, αλλά η διακινούμενη ουσία (το αίμα) δε φαίνεται να παίζει κάποιο ρόλο στη διαδικασία αυτή.

Η διακίνηση του αίματος, οι συγγενείς και οι συγγενικές “σχέσεις”

Στην *Εισαγωγή* της επανέκδοσης του εμβληματικού τόμου του Marcel Mauss με τίτλο *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*. (1954) η ανθρωπολόγος M. Douglas αναφέρει:

«Για τους ανθρωπολόγους το βιβλίο έχει παράσχει μία βασική αναγκαιότητα για τη σύγχρονη έρευνα πεδίου. Σύντομα έγινε αξίωμα το γεγονός ότι μία αναφορά για το πεδίο είναι κατώτερη των προσδοκιών, στην περίπτωση που δεν περιλαμβάνει μία πλήρη αναφορά για όλες τις συναλλαγές, δηλαδή για όλα τα χρέη, τα δώρα, τα πρόστιμα, τις κληρονομίες και διαδοχές, τις προσφορές, τα αντίτιμα και τις αμοιβές. Μόνο όταν διαθέτουμε αυτές τις πληροφορίες γνωρίζουμε ποιος τελικά μένει χωρίς τιμή ή πολιτειότητα και ποιος επωφελείται από τις συλλογικές μεταβιβάσεις.»⁷ (Douglas 2002: xviii)

Με αυτό το δεδομένο, διαπιστώνει κανείς πόσο σημαντική είναι η αποτύπωση των συναλλαγών που αναπτύσσουν οι κοινωνικά δρώντες, ώστε να κατανοήσουμε τον τρόπο που δομούνται οι ταυτότητες. Στην ενότητα αυτή, θα ασχοληθώ με μια οικονομία που αναπτύσσεται γύρω από τη δωρεά αίματος εξετάζοντας τον τρόπο που αυτή χρησιμοποιείται στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου, αλλά και στο δημόσιο λόγο περί εθελοντικής αιμοδοσίας. Ταυτόχρονα, θα επιχειρήσω να βρω συνδέσεις με το πεδίο της συγγένειας και να κατανοήσω πως διαμορφώνονται αυτές τις συνδέσεις.

Ο δημόσιος λόγος για την εθελοντική αιμοδοσία στην Ελλάδα είναι στερεοτυπικά αποκαλυπτικός σχετικά με το συμβολικό ρόλο του αίματος. Στην πιο πρόσφατη καμπάνια του, το Ε.Κ.Ε.Α. καλεί σε αιμοδοσία στην Πλατεία Συντάγματος και κλείνει με το σύνθημα: «Δώσε αίμα, μοιράσου τη ζωή!»⁸ Επιπλέον, το Ε.Κ.Ε.Α. φιλοξενεί στην επίσημη ιστοσελίδα του γνώμες αιμοδοτών που στοχεύουν στην προσέλκυση του κοινού για εθελοντική αιμοδοσία. Μία από αυτές αναφέρει:

«Η αιμοδοσία είναι πράξη αγάπης και απόδειξη κοινωνικής ευαισθησίας. Τα

⁷ Στο πρωτότυπο: «For anthropologists the book has provided a basic requirement for modern fieldwork. It quickly became axiomatic that a field report would be below standard unless a complete account could be given of all transfers, that is, of all dues, gifts, fines, inheritances and successions, tributes, fees and payments; when this information is in place one also knows who gets left at the end of the day without honour or citizenship and who benefits from the cumulative transfers. »

⁸ Το Ε.Κ.Ε.Α. είναι ο επίσημος κρατικός φορέας που διαχειρίζεται την αιμοδοσία στην Ελλάδα. Περισσότερες πληροφορίες για την καμπάνια μπορεί να βρει κανείς στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://ekea.gr/δημερη-εθελοντικη-αιμοδοσια-22-23-ιουλι/> (3/8/2022)

αποτελέσματά της σώζουν ζωές, διότι το αίμα ούτε παράγεται, ούτε αντικαθίσταται. Μόνο χαρίζεται.»⁵ (Χρήστος Π.)

Στα παραδείγματα αυτά παρατηρεί κανείς ότι το αίμα ταυτίζεται με το δώρο και χαρίζεται από αυτούς που το κατέχουν, ενώ η παροχή αίματος στην εθελοντική αιμοδοσία αποτελεί πράξη αγάπης και κοινωνικής ευαισθησίας που δίνει ζωή στον δέκτη. Οι συνομιλητές/-τριές μου αναπαράγουν πιστά την παραπάνω αντιμετώπιση:

- Για σένα η δωρεά αίματος, η χορήγηση αίματος σημαίνει κάτι ως προς την υγεία; Ή και κάτι παραπέρα από αυτό;
- Η χορήγηση αίματος σίγουρα μπορεί να είναι μία ευκαιρία ζωής για κάποιους άλλους. Σήμερα κιόλας που μου είπαν... Η γιατρός που μου πήρε το αίμα ότι θα μπορούσα να δώσω και αιμοδοσία με αιμοπετάλια, αν δεν κάνω λάθος... Το οποίο αυτό είναι ακόμα πιο σημαντικό. Κι επειδή δεν το 'χω κάνει, δηλαδή, ευχαρίστως θα το κάνω για να βοηθηθούνε άνθρωποι οι οποίοι το έχουνε όντως ανάγκη όσον αφορά τη συνέχιση της ζωής τους. Γιατί μου ανέφερε ότι είναι και καρκινοπαθείς αυτοί που χρειάζονται τη δωρεά αυτή. Οπότε, σίγουρα σώζει ζωή το αίμα και τα συστατικά του, όπως είναι τα αιμοπετάλια. (Η.Β.)
- Θεε εσύ κάτι να προσθέσεις, κάτι να με ρωτήσεις, κάτι να κουβεντιάσουμε με βάση αυτά που είπαμε;
- Εγώ αλήθεια. Μετά τη σημερινή κουβέντα με τη γιατρό που μου πήρε το αίμα είναι πολύ πιθανό να γίνω όντως εθελοντής αιμοδότης. Αλλά βλέπω όσο μεγαλώνω ότι το αίμα είναι όντως κάτι το οποίο παρέχει ζωή και το οποίο μας το παρέχει ο οργανισμός μας σε μερικούς ανθρώπους άφθονο. Οπότε, είναι ένα αγαθό... Θα πω ότι είναι ένα αγαθό το οποίο μπορούμε να το παρέχουμε ουσιαστικά δωρεάν, δίνει ζωή σε άλλους και καλυτερεύει ίσως και την ποιότητα τη δική μας δίνοντας αίμα, αφού ο οργανισμός μας δημιουργεί καινούριο. (Η.Β.)
- Νομίζω ότι δεν κοστίζει σε κάποιον κάτι, δωρίζοντας απλόχερα όμως ζωή ή παράταση ζωής ή μιας έκτακτης ανάγκης σε ανθρώπους δικούς σου καταρχήν. Και κατ' επέκταση νομίζω ότι αυτό είναι το νόημα που θέλω να περάσω και το μήνυμα, σε ανθρώπους που δεν γνωρίζεις, αλλά με μια δικιά σου κίνηση μπορείς να τους δώσεις μία βοήθεια που για σένα μπορεί να μην είναι σημαντική, αλλά γι' αυτούς

⁵ Πηγή: <https://ekea.gr> (3/8/2022)

είναι πολύ σημαντική και ίσως να αφορά και τη ζωή τους. Να μ' έχει ο Θεός καλά να μπορώ να βοηθάω πλέον κι άλλους ανθρώπους δίνοντας αιμοπετάλια ή αίμα όποτε αυτό είναι αναγκαίο ή όποτε χρειαστεί. (Τ.Δ.)

Είναι προφανής μία λογική ελεύθερου ανταπόδοσης, ανώνυμου δώρου που χαρίζεται σε αγνώστους, οι οποίοι βρίσκονται σε ανάγκη. Η παροχή αίματος ισοδυναμεί με ζωή για όσους το λαμβάνουν, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζεται ένα είδος ηθικής ανταμοιβής για τον δότη που πηγάζει από ένα βιοϊατρικό σκεπτικό ή μια πεποίθηση περί θείας πρόνοιας. Την ίδια στιγμή, η αποτυχία συμμετοχής σε εθελοντική αιμοδοσία γεννά την απογοήτευση.

- Όταν πρόκειται για κάποιο πρόσωπο σε σχέση με την περίπτωση της εθελοντικής αιμοδοσίας, αλλάζει κάτι για σένα;
- Δεν αλλάζει κάτι πάρα πολύ. Όχι. Είναι... Εντάξει, σίγουρα όταν είναι δικός μου άνθρωπος έχω την έννοια του να πάει καλά η όλη ιστορία, αλλά αυτό δεν έχει σχέση με την αιμοδοσία. Δηλαδή, νιώθω το ίδιο. Νιώθω το ίδιο καλά και ικανοποίηση που μπόρεσα και πήραν αίμα. Γιατί βλέπω και σε διαδικασίες αιμοδοσίας πολλές περιπτώσεις που έρχονται πραγματικά με τη διάθεση και τη χαρά να δώσουν αίμα και δεν μπορούν. Κάτι - ένα πρόβλημα ας πούμε πίεσης, κάτι η αιμοσφαιρίνη, δεν ξέρω - και μπορεί να μη δώσουν τελικά. Τους βλέπεις με μια απογοήτευση να φεύγουν κι αυτό πραγματικά δε θέλω να το ζήσω ή θέλω να το πάω όσο πιο πίσω γίνεται. (Σ.Μ.)

Τη λογική του ελεύθερου δώρου με τη μορφή της φιλανθρωπίας σχολιάζει η Mary Douglas στην *Εισαγωγή* του *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*, η οποία μάλιστα έχει τον τίτλο *Όχι ελεύθερα δώρα (No Free Gifts)*. Το ελεύθερο δώρο ισοδυναμεί με φιλανθρωπία, με μία άνευ όρων παράδοση πόρων, η οποία όχι μόνο δε βοηθάει, αλλά πληγώνει. Συνοδεύεται από την προσδοκία του δότη να απαλλαχθεί από κάθε είδους αντίδωρο που προκύπτει από τον λήπτη, ενώ ο λήπτης αδυνατεί να καταθέσει αιτήματα προς τον δότη. Έτσι, το ελεύθερο δώρο ως πράξη τοποθετείται εκτός των αμοιβαίων δεσμών και δεν εξυπηρετεί την ανάπτυξη αλληλεγγύης (Douglas 2002:ix).

Παρατηρούμε ότι το ελεύθερο δώρο αποτυπώνει τη λογική της φιλανθρωπίας που αναγνωρίζουν και οι συνομιλητές/-τριές μου για τη δωρεά αίματος στην εθελοντική

αιμοδοσία. Ο λήπτης, στην περίπτωση αυτή, φυσικοποιείται ως ταυτότητα, παγιώνεται στον χώρο και στον χρόνο και αποτελεί απλά ένα υποκείμενο σε ανάγκη που χρειάζεται τη συνδρομή ενός υγιούς δότη. Δεν μπορεί να εκφράσει κανένα απολύτως αίτημα προς τον δότη, παρά μόνο να υποδεχτεί με ευγνωμοσύνη το αίμα του, αφού προηγηθεί η διαδικασία της ανωνυμοποίησης. Ταυτόχρονα, ο δότης αισθάνεται υγιής και κοινωνικά αποδεκτός μέσα από τη θεάρεστη και κοινωνικά προβεβλημένη πράξη της εθελοντικής αιμοδοσίας. Έτσι, στην εθελοντική αιμοδοσία οι ταυτότητες «δότης» και «δέκτης» καθίστανται οντολογικές και φυσικοποιούνται μέσα από την ανωνυμοποίησή τους. Ο δότης αντιστοιχεί σε ένα υγιές, ικανό υποκείμενο που πάντα ενεργεί και ο δέκτης στο παθητικό υποκείμενο που πάντα βρίσκεται σε ανάγκη. Η αυτενέργεια του δέκτη περιορίζεται στη διατύπωση αιτημάτων προς ένα πρόσωπο σύστημα αιμοδοσίας, όπου προεξάρχει η ελλειμματικότητα που τον χαρακτηρίζει. Τα δύο μέρη δεν έχουν καμία επικοινωνία, καθώς η ίδια η διαδικασία μέσα από την ανωνυμοποίηση αίρει την αλληλεπίδρασή τους.

- Στην περίπτωση που δίνεις αίμα εθελοντικά, δεν τον ξέρεις συνήθως τον άνθρωπο στον οποίο καταλήγει το αίμα σου, έτσι δεν είναι;
- Όχι, ποτέ δεν τον ξέρω.
- Ωραία. Σκέφτεσαι κάπως το προφίλ ενός ατόμου που θα λάβει το αίμα σου; Δηλαδή φαντάζεσαι κάπως το άτομο αυτό που λαμβάνει το αίμα σου;
- Ναι. Δεν το έχω κάνει συγκεκριμένο στο μυαλό μου. Δε θέλω κιόλας. Δηλαδή, θέλω να πάει πραγματικά όπου έχει ανάγκη, όπου υπάρχει ανάγκη. Δηλαδή, δεν μπορώ να κάτσω να σκεφτώ ότι έχει πάει σε έναν νέο άνθρωπο 25-30 χρονών που μπορεί να έχει ένα θέμα ας πούμε υγείας ή ατύχημα ή δεν ξέρω τι... Μπορεί να είναι και σε ένα παππού. Αλλά για τους ανθρώπους της οικογένειάς του είναι σημαντικός άνθρωπος.
- Στην περίπτωση της εθελοντικής αιμοδοσίας που δε γνωρίζεις το άτομο στο οποίο πάει το αίμα σου - ένα κομμάτι από το αίμα σου τέλος πάντων ας το πούμε όπως θέλουμε - αισθάνεσαι κάποια σύνδεση με αυτό το άτομο, κάποια σχέση να υπάρχει εκεί τελικά;
- Όχι, δεν μπορώ να αισθάνομαι κάποια σχέση. Απλά, θα 'θελα ας πούμε αυτό να γίνει αντιληπτό στην κοινωνία μας, ούτως ώστε να - πως να το πω τώρα - ότι δεν μπορεί να υπάρξει σχέση σε μια τέτοια περίπτωση. Δεν ξέρεις που πάει. Αλλά και να ξέρεις που πηγαίνει ή να ξέρει το άτομο από ποιον παίρνει, εντάξει, μόνο ευγνωμοσύνη μπορεί να νιώσει. Δε θέλω να γίνεται για να νιώθω ότι νιώθει ο άλλος

ευγνωμοσύνη. Κατάλαβες τι λέω. Θέλω να το κάνει κάποιος ούτως ή άλλως, αν μπορεί.

- Οπότε, πάμε λίγο στο θέμα της ανωνυμίας. Θεωρείς ότι η ανωνυμία χρειάζεται σε κάθε περίπτωση;
- Δε βρίσκω λόγο γιατί να είναι επώνυμο. Δε βρίσκω λόγο. (Σ.Μ.)

Την ίδια στιγμή, στον νόμο για την ιατρική δεοντολογία στην αιμοδοσία διαβάζουμε:

«Ο ιατρός λαμβάνει κάθε μέτρο για την τήρηση της ανωνυμίας μεταξύ αιμοδοτών και αιμοληπτών, εκτός εάν συντρέχουν ειδικοί εξαιρετικοί λόγοι, όπως η διασφάλιση της υγείας του αιμολήπτη ή λόγοι ηθικής ευπρέπειας ή συγγενικής ή κοινωνικά πρόσφορης αλληλεγγύης.»¹⁰

Αυτή η επιβεβλημένη ανωνυμοποίηση μεταξύ αιμοδοτών και αιμοληπτών είναι αναγκαίο να διασφαλίζεται από τους/τις ιατρούς που επιτηρούν τη διαδικασία της αιμοδοσίας-αιμοληψίας και, στην περίπτωση αυτή, η «συγγενική αλληλεγγύη» ανάγεται σε κατάσταση εξαίρεσης. Παρατηρούμε έναν διαχωρισμό μεταξύ μίας υποχρεωτικά ανώνυμης δωρεάς αίματος στην εθελοντική αιμοδοσία και της υποχρεωτικά επώνυμης δωρεάς αίματος μεταξύ συγγενών. Αυτόν το διαχωρισμό μπορούμε να διαπιστώσουμε και στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου:

- Θεωρείς ότι υπάρχει κάποια διαφορά στην περίπτωση που δίνεις εθελοντικά αίμα σε σύγκριση με την περίπτωση που δίνεις για κάποιον φίλο ή συγγενή; Τόσο ως προς τη σχέση σου με το άτομο όσο και ως προς την ίδια τη διαδικασία. Αν αλλάζει κάτι...
- Συναισθηματικά, εντάξει, όταν κινδυνεύει ο άνθρωπός σου σίγουρα μετράει. Αλλά, εντάξει, σχετικά με τη διαδικασία δεν έχει να κάνει κάτι όμως. Το ίδιο πράγμα είναι. Πας και του δίνεις το αίμα.
- Θα ήθελες να γνώριζες τον άνθρωπο στον οποίο δίνεις εθελοντικά το αίμα σου τελικά;
- Να τον γνώριζα; Εντάξει, δεν είναι και... Δεν το 'χω και σαν πρώτη τέτοια ας πούμε... Εντάξει, μακάρι όλοι να δίνουν κι ας σώζεται ο κόσμος. Ούτε το αντίθετο. Δηλαδή, δεν θα 'χα και αντίθετη άποψη, δηλαδή να μην τον γνωρίζω. Άμα μπορούσα να τον γνωρίσω, πολύ ευχαρίστως. Αλλά δεν θα το 'χω και... Εντάξει, οκ, δεν θα με απασχολούσε τόσο αυτό, όσο η κίνηση, ας πούμε, να δώσεις. (Θ.Π.)

¹⁰ Νόμος 3418 στο Φ.Ε.Κ. 'Α287/28-11-2005, άρθρο υπ' αριθμόν 33.

Όταν η δωρεά αίματος είναι προσωποποιημένη και εντός του υπάρχοντος συγγενικού δικτύου, τότε φαίνεται να υπακούει στους κανόνες που έθεσε ο Mauss σχετικά με το δώρο και την αναγκαιότητα που δημιουργεί για ανταπόδοση (Mauss 1954:50). Στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου θεωρείται σχεδόν αυτονόητο ότι ο/η συγγενής θα παρέχει το αίμα του στο/στη συγγενή που το έχει ανάγκη. Εδώ, ο συγγενής σε ανάγκη για αίμα λαμβάνει τη θέση του αιμολήπτη, αλλά σε αυτή την περίπτωση έχει ταυτότητα και διατυπώνει το αίτημά του στο συγγενή-αιμοδότη. Από την άλλη, ο αιμοδότης αισθάνεται ότι «οφείλει» να δώσει το αίμα του στο/στη συγγενή. Ο δέκτης δεν είναι απλά ένα ακόμα άτομο που βρίσκεται σε ανάγκη για αίμα, ενώ η συγγενική ιδιότητα δεσμεύει τον δότη και τον κινητοποιεί να δώσει το αίμα του.

- Όταν έδωσες αίμα που είπες για τον παππού σου ή για το συγγενή σου, ως προς τη σχέση σας, άλλαξε κάτι;
- Εεεεε. Όχι, όχι ήτανε το ίδιο. Δηλαδή, δεν είδα κάτι διαφορετικό, δεν ένιωσα κάτι διαφορετικό. Απλά ένιωσα την ικανοποίηση ότι προσπάθησα μαζί με τους γιατρούς να συμβάλω κι εγώ στην επίλυση του προβλήματος. Αλλά όχι για τη σχέση μας. Η σχέση μας ήταν ούτως ή άλλως συναισθηματικά εκεί που έπρεπε να είναι.
- Θεωρείς, δηλαδή, ότι δίνοντας αίμα αυτή η σχέση επιβεβαιώθηκε ή δεν άλλαξε σε κανένα βαθμό απλά ήταν αυτονόητο ότι θα έδινες;
- Ήταν αυτονόητο. Ναι, αυτό θέλω να πω. Δε θα περίμενα δηλαδή σε μια τέτοια σχέση να επιβεβαιωθεί κάτι. (Σ.Μ.)

Συχνά, όταν η δωρεά αίματος προς τον συγγενή δεν ανταποδίδεται είτε υλικά είτε ως πρέπουσα συγγενική αλληλεγγύη/συμπεριφορά, τότε δημιουργούνται παρεξηγήσεις.

- Δηλαδή, το να δώσεις δυο μονάδες αίματος στην αδερφή σου, στο παιδί της αδερφής σου, δε λέει τίποτα. Θα σου χτυπήσει τα ακίνητα κανονικότερα, άμα τυχόν τα γράψει ο πατέρας σου στην αδερφή σου 70-30 και θα ξεχάσει τις μονάδες. Μπορώ εγώ, ας πούμε, να δώσω πέντε μονάδες σε ένα άτομο, θα τις ξεγράψει κατευθείαν. Δε λέει τίποτα στην Ελλάδα. (Α.Κ.)

Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουμε και όταν ζητώ στους συνομιλητές και στις συνομιλήτριές μου να εκφράσουν την άποψή τους για το αίμα όχι ως δώρο, αλλά ως ανταλλάξιμο αγαθό σε μία καπιταλιστική, απρόσωπη αγορά. Στην περίπτωση που το

αίμα μπορεί να αγοραστεί και να πουληθεί, ο δότης ανάγεται σε «παραγωγό» και ο δέκτης σε « καταναλωτή». Η αξία του αίματος μετριέται σε χρήμα και η εξαγορά αίματος αποτελεί λύση στην περίπτωση που κάποιος το έχει ανάγκη. Η χορήγηση αίματος παύει να έχει το χαρακτήρα δώρου και ο δέκτης δεν υποχρεούται σε ανταπόδοση. Η αγοραστική δύναμη του δέκτη του παρέχει τη δυνατότητα για αυτενέργεια, χωρίς να εξαρτάται από τη φιλανθρωπία του δότη. Ωστόσο, όταν ρωτούνται σχετικά, οι συνομιλητές και οι συνομιλήτριές μου ανακαλούν τη συγγένεια!

- Στην ουσία η έννοια της οικογένειας και των φίλων είναι πιο δεμένη σε εμάς απ' ό,τι στην Αμερική. Οπότε, δεν ξέρω αν γίνεται σε μας η εξαγορά αίματος, αλλά ίσως στην Αμερική όντως να υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουνε να στηρίζουνε με αίμα κάποιους άλλους συνανθρώπους ή δεν μπορούν να βρουνε εύκολα αίμα οι ίδιοι για να κάνουν την εγχείρηση. Οπότε, αναγκαστικά θα πρέπει όντως να το εξαγοράσουνε. Δηλαδή, σε ό,τι αφορά στην αδυναμία εύρεσης ανθρώπων για αιμοδοσία. Οπότε, οδηγούνται στην, στο να αγοράσουν το αίμα.

- Άρα, θεωρείς ότι ένα συγγενικό δίκτυο είτε εννοώντας το στενά με την έννοια της οικογένειας είτε ευρύτερα με την έννοια των φίλων, των γνωστών κ.λ.π. υποκαθιστά λίγο την αναγκαιότητα του χρήματος. Σωστά;

- Ναι, ναι. Υποκαθιστά την ανάγκη, ναι, εξαγοράς αίματος με χρήματα. Γιατί η αλήθεια είναι ότι σίγουρα όλοι μας... Υπάρχει η οικογένειά μας, η οποία θα μας στηρίξει ή ακόμα κι αν δεν υπάρχει η οικογένειά μας, σίγουρα θα υπάρχει κάποιος είτε είναι φίλος είτε είναι συνάνθρωπος είτε είναι κάποιος ο οποίος είναι πιο στενά, πιο κοντά σε εμάς, ο οποίος θα θελήσει να μας στηρίξει. Αυτό πιστεύω. (Η.Β.)

- Υπάρχουν πλαίσια σαν τις ΗΠΑ, όπου το αίμα είναι προϊόν αγοραπωλησίας, δηλαδή μπορείς να αγοράσεις αίμα. Πώς σου φαίνεται αυτό σαν μοντέλο;

- Εντάξει, δεν το θεωρώ σωστό. Γιατί έτσι αποκλείεις από κάτι πολύ σημαντικό και πολύ επωφελές για όλους τους ανθρώπους. Νομίζω ότι, όπως είπα και πριν, στην ασθένεια νομίζω ότι όλοι είμαστε ίσοι. Σίγουρα ίδιοι δεν είμαστε όλοι. Αυτό είναι μία ειδοποιός διαφορά, αλλά στο τι μπορεί να σου συμβεί απέναντι στην ασθένεια νομίζω ότι εκεί υπάρχει μία ισότητα και ίσως είναι και μία ισορροπία - να το πω έτσι - που έχει δώσει ο Θεός, ούτως ώστε να μην μπορούν να αποκλείονται άνθρωποι που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα ή να ευνοούνται άνθρωποι που έχουν την οικονομική δυνατότητα. (Τ.Δ.)

Το «συμβατό» αίμα από το συγγενή τίθεται στον αντίποδα μιας λογικής ελεύθερης αγοράς και θεωρείται ως πιο βολική λύση. Ταυτόχρονα, η λήψη αίματος από το συγγενή εμφανίζεται ως αυτονόητη, καθώς δεν υποχρεώνει στην εξαγορά αίματος και στους αποκλεισμούς που συνεπάγεται η τελευταία. Η εξαγορά του αίματος λυτρώνει τον δέκτη από την ανταπόδοση που του επιβάλλει η χορήγηση αίματος προς τον συγγενή.

- Υπάρχουν χώρες, οι ΗΠΑ ας πούμε, όπου μπορείς να αγοράσεις μονάδες αίματος. Αυτό είναι ένα υπαρκτό σενάριο. Δεν ισχύει στην Ελλάδα, αλλά εκεί ισχύει. Πώς σου φαίνεται αυτό;
- Απ' το να είσαι στην αγωνία να μη βρίσκεις μέσα στο 24ωρο τρεις μονάδες, που 'ναι γελοία ποσότητα, όπως εγώ τις μάζεψα για μένα, για να κάνεις μία εγχείρηση στον εγκέφαλο για ένα οίδημα... Ήταν η περίπτωση που έδωσα εγώ. Για τρεις μονάδες τώρα, που έγινε φασαρία για τρεις μονάδες. Κι ο άλλος με κοροϊδεύει τώρα γιατί νομίζει, ας πούμε, ότι δεν του έκανα και καμιά μεγάλη εξυπηρέτηση. Αλλά εγώ δυσκολεύτηκα. Γιατί με τρεις μονάδες, ας πούμε, με κοροϊδεύει τώρα και με βρίζει και κάτι τρέχει στα γύφτικα. Αλλά καλύτερα να πήγαινε στις Ηνωμένες Πολιτείες και να έβγαζε ένα χιλιάρικο από την τσέπη του να 'παιρνε τρεις μονάδες, για να του βγάλουν το οίδημα από τον εγκέφαλο. Εντάξει; Γιατί θα 'ταν καλύτερα και οι σχέσεις μας. Και θα 'παιρνε σίγουρα ένα δάνειο, ένα χιλιάρικο από την τράπεζα, για να πάρει τρεις μονάδες αίμα ή δέκα μονάδες αίμα. Ή να τα 'βαζε στην ασφαλιστική του εταιρία στο νοσοκομείο που το 'κανε.
- Επομένως, θα ήθελες πλήρη ανωνυμία;
- Πλήρη ανωνυμία. Πολλές φορές, και το αμερικάνικο μοντέλο, που το είδα εγώ, που πληρώνεις, ας πούμε, την ασφαλιστική και έχεις το deductible, δηλαδή να αγοράσεις, ας πούμε, αν έχεις την ευκαιρία να αγοράσεις τρεις μονάδες με ένα χιλιάρικο, για να μην, ας πούμε, υποχρεώνεσαι και στους φίλους σου, ή να μην αγχωθείς για ένα εικοσιτετράωρο να τα βρεις, μπορεί να 'ναι και καλύτερο. Και είναι σαν επιλογή αποδεκτό από εμένα. Αυτά. (Α.Κ.)

Η λογική της ανταπόδοσης που χαρακτηρίζει την περίπτωση χορήγησης αίματος στο/στη συγγενή αποτυπώνεται και στην περιγραφή της ανθρωπολόγου Α. Χατζούλη στον τόμο *Θαλασσαιμικές ζωές. Βιολογική διαφορά, κανονικότητα, βιοκοινωνικότητα*.

Μια ανθρωπολογική προσέγγιση (2012). Οι θαλασσαιμικοί της Θεσσαλονίκης συνάπτουν οιασδήποτε συγγενικές σχέσεις με «συμβατούς» δότες, ώστε να διευκολύνεται η εύρεση «συμβατού» αίματος:

«Κατά κάποιον τρόπο έχουν υιοθετήσει κάποιες δύσκολες ομάδες ή μάλλον είναι για εκείνους με δύσκολα αντισώματα και δίνουν [αίμα] για αυτούς κάποιοι άλλοι άνθρωποι που έχουν τα ίδια αντισώματα, κάθε τρεις μήνες περίπου [...] Αυτός που έπαιρνε αίμα από το συγκεκριμένο που τον ήξερε ήταν κατά κάποιο τρόπο υποχρεωμένος. Θα του κάνει το τραπέζι, θα τον βγάλει έξω, τα Χριστούγεννα θα του πάρει δώρα. » (Χατζούλη 2012:355)

Συμπερασματικά, μπορούμε να διακρίνουμε δύο πεδία αιμοδοσίας, το καθένα με το δικό του αξιακό σύστημα. Από τη μία, η εθελοντική αιμοδοσία επιβάλλει την ανωνυμοποίηση των δύο μερών (δότης-λήπτης), ανάγει την προσφορά αίματος σε φιλανθρωπία και δεν απαιτεί κανενός είδους ανταπόδοση. Στην άλλη πλευρά βρίσκεται η χορήγηση αίματος στο/στη συγγενή, όπου δότης και δέκτης διατηρούν τις ταυτότητές τους, και η ανταπόδοση του αίματος θεωρείται βασικό στοιχείο της αλληλεπίδρασης των δύο μερών.

Για να καταλάβουμε το παραπάνω πλαίσιο φαίνεται χρήσιμη η ανάγνωση του Γάλλου φιλοσόφου M. Hénaff στο Derrida στο *The Philosophers' Gift. Reexamining Reciprocity* (2020):

«Η απορία για το δώρο σύμφωνα με τον Derrida μπορεί να συνοψιστεί στο ακόλουθο: Το να δίνεις πάντοτε γίνεται αντιληπτό ως μία σχέση μεταξύ ενός δότη και ενός λήπτη, μία συναλλαγή που δημιουργεί ένα χρέος και σε τελική ανάλυση παραμένει εντός των περιορισμών που επιβάλλει η οικονομική ανταποδοτικότητα. Σε αυτή την περίπτωση, το δώρο γίνεται ακριβώς το αντίθετο από αυτό για το οποίο προορίζεται. Για να αποδράσει κανείς από αυτή τη λογική, για να γίνει το δώρο πραγματικό δώρο, ο Derrida υποστηρίζει ότι ο δότης θα πρέπει να μην γνωρίζει ότι είναι ο ίδιος που δίνει και ο λήπτης να μην γνωρίζει την ταυτότητα του δότη: “Προκειμένου να υπάρξει δώρο, είναι αναγκαίο το δώρο να μην εμφανίζεται καν, να μην γίνεται αντιληπτό ή να μη λαμβάνεται ως δώρο.»¹¹ (Hénaff 2020:32)

¹¹ Στο πρωτότυπο: « The aporia of the gift according to Derrida can be summed up as follows: Giving is always understood as a relationship between a giver and a receiver, an exchange that generates a debt

Το «πραγματικό δώρο» κατά την ντερριντιανή λογική δεν εμφανίζεται ποτέ και η περίπτωση της αιμοδοσίας εμπίπτει στην παραπάνω κατηγορία. Η περίπτωση της εθελοντικής αιμοδοσίας περιλαμβάνει έναν αιμοδότη που γνωρίζει ότι δίνει το αίμα του ως «δώρο» σε κάποιο υποκείμενο που το έχει ανάγκη. Ο αιμολήπτης λαμβάνει το αίμα χωρίς να γνωρίζει την ταυτότητα του δότη χάρη στην ανωνυμοποίηση που επιβάλλει η ίδια η διαδικασία. Στη χορήγηση αίματος στο/στη συγγενή οι ταυτότητες του δότη και του δέκτη είναι γνωστές και το αίμα αποτελεί λογικό επακόλουθο της συγγενικής κατάστασης.

Πράγματι, σε αντίθεση με την εθελοντική αιμοδοσία, κανένας συνομιλητής και καμία συνομιλήτρια που αιμοδοτούσε για τον/την συγγενή δε χρησιμοποίησε όρους που να περιγράφουν το αίμα ως δώρο. Αντιθέτως, το να δίνει κανείς αίμα θεωρείται αυτονόητη πράξη στήριξης του/της συγγενούς σε ανάγκη. Την ίδια στιγμή, όμως, το αίμα που πηγαίνει στο/στη συγγενή συνεπάγεται την υποχρέωση για ανταπόδοση, όπως για παράδειγμα την απόδοση τμήματος από την περιουσία σε μορφή κληρονομιάς. Η οιονεί συγγένεια των θαλασσαιμικών προς τους «συμβατούς» δωρητές αίματος συνεπάγεται ανταπόδοση κάνοντάς τους το τραπέζι ή δίνοντάς τους δώρα τα Χριστούγεννα. Παρατηρούμε, επομένως, μία οικονομία «δώρου» παρόμοια με αυτή που περιέγραψε ο Mauss. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του δώρου παραμένει μία «απορία» (aporia), ένα παράδοξο που σύμφωνα με τον Derrida κάνει το αληθινό δώρο να μην εμφανίζεται ποτέ και πουθενά. Απεναντίας, η υποχρέωση να δίνεις, να αποδέχεσαι και να ανταποδίδεις το αίμα που σου παρέχεται κινητοποιεί την κοινωνική δράση. Ας αντιπαραβάλουμε αυτή τη συνθήκη με την έννοια της ανιδιοτελούς αγάπης και αλληλεγγύης που διέπει τη συγγενική σχέση κατά τον Schneider...

Αυτό που γίνεται σαφές είναι ότι η λογική του Derrida για το αληθινό δώρο μας δίνει την αφορμή να προβληματιστούμε σχετικά με τη δυτική κοσμολογία που επιζητά την οντολογία του «δότη», του «δέκτη», του ίδιου του «δώρου», αλλά και της μεταξύ τους «σχέσης». Εδώ, φαίνεται να ταιριάζει η κριτική της M. Strathern στο *The Gender of the Gift. Problems with Women and Problems with Society in Melanesia* (1988):

«Θα ήθελα να υποδείξω ορισμένες παγιωμένες ιδέες σχετικά με τη φύση της κοινωνικής ζωής στη Μελανησία βάζοντάς τις σε αντιπαραβολή με ιδέες που

and in the final analysis remains within the confines of economic reciprocity; in this, the gift becomes the opposite of what it claims to be. To escape this logic, for the gift to be truly a gift, Derrida claims, the giver would have to be unaware that he is giving, and the receiver unaware of the giver's identity: "For there to be gift, it is necessary that the gift not even appear, that it is not perceived or received as gift." »

παρουσιάζονται ως ορθοδοξία στη Δύση. [...] Η κοινωνία αντιμετωπίζεται ως αυτό που συνδέει τις ατομικότητες μεταξύ τους, οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Έτσι, σκεπτόμαστε την κοινωνία ως έννοια ταξινομητική, και με αυτή τη λογική ως εκείνη τη δύναμη που ενώνει ατομικότητες οι οποίες κατά τα λοιπά είναι ξεχωριστά μοναδικές. Τα άτομα είτε προσδιορίζονται από το κοινωνικό αποτύπωμα είτε θεωρείται πως μεταβάλλουν το χαρακτήρα των συνδέσεων και των σχέσεων. Αλλά ως άτομα, γίνονται αντιληπτά χωριστά από τις σχέσεις που τα συνδέουν. [...] Εντελώς στον αντίποδα από αυτή τη λογική της ατομικότητας, τα Μελανησιακά άτομα γίνονται αντιληπτά στον ίδιο βαθμό ως τμητά και ως ατομικότητες. Εμπεριέχουν μία γενικευμένη κοινωνικότητα.»¹² (Strathern 1988:12-13)

Μπορεί η κριτική που ασκεί στη δυτική επιστημολογία το μελανησιακό παράδειγμα να αποτελέσει έναυσμα για να επαναπροσδιορίσουμε τον τρόπο που νοούμε την ταυτότητα του «συγγενούς», τη «συγγενική σχέση», αλλά και τον τρόπο που παράγουμε θεωρία σχετικά με τη συγγένεια στις δυτικές κοινωνίες; Και επιπλέον, κατά πόσο η αιμοδοσία και η διακίνηση του αίματος σε αυτή προσφέρονται για ένα τέτοιο εγχείρημα;

Στο μεταγενέστερο έργο της *Relations. An anthropological account* (2021), η Strathern προβληματίζεται σχετικά με την έννοια του συγγενικού δεσμού ή της συγγενικής σχέσης και ασκεί κριτική στον τρόπο που οι ανθρωπολόγοι χρησιμοποιούν ως αναλυτικό εργαλείο τη «σχέση». Όπως δηλώνει στην *Εισαγωγή* του έργου, «η σχέση είναι ταυτόχρονα ένα από τα κεντρικά ερευνητικά εργαλεία της ανθρωπολογίας και ένας βασικός στόχος της ανθρωπολογικής έρευνας. Οι σχέσεις από τη μία οργανώνουν την παράθεση των ανθρωπολογικών επιχειρημάτων και από την άλλη εκτίθενται ως συνυφαινόμενες οντότητες σε κάθε εθνογραφία κρύβοντας συχνά αναπάντεχες εκπλήξεις. Είναι ταυτόχρονα οριοθετημένες και ατίθασες: σαν λουριά σκύλου που μπλέκονται στα πόδια σου στο κάθε βήμα και σαν άγριες γάτες που τρέχουν σε κάθε κατεύθυνση.» (Strathern 2021:2) Όσον αφορά στη χρήση του όρου στο πεδίο της

¹² Στο πρωτότυπο: «I wish to draw out a certain set of ideas about the nature of social life in Melanesia by pitting them against ideas presented as Western orthodoxy. [...] Society is seen to be what connects individuals to one another, the relationships between them. We thus conceive of society as an ordering and classifying, and in this sense a unifying force that gathers persons who present themselves as otherwise irreducibly unique. Persons receive the imprint of society or, in turn, may be regarded as changing and altering the character of those connections and relations. But as individuals, they are imagined as conceptually distinct from the relations that bring them together. [...] Far from being regarded as unique entities, Melanesian persons are as dividually as they are individually conceived. They contain a generalised sociality within. »

συγγένειας, αναφέρει: «Η ανθρωπολογία έχει επανειλημμένως αντιληφθεί τη συγγένεια ως τον πιο σχεσιακό θεωρητικό της όρο και έχει προχωρήσει στην κατασκευή του ως τη θεωρητική συσχέτιση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ κοινωνικά δρώντων. Ωστόσο, αυτή η θεώρηση ταιριάζει με το συγγενικό σύμπαν όπως το ορίζει η ευρω-αμερικανική σχολή παραγωγής γνώσης. Οι συγγενικές σχέσεις αποκρύπτονται από τις σχέσεις που χρησιμοποιούνται ως αναλυτικό εργαλείο για παραγωγή γνώσης σχετικά με τη συγγένεια. Εν συντομία, οι σχέσεις αποκρύπτουν τις σχέσεις.» (ό.π.:187) Έχοντας αναγνωρίσει το επιστημολογικό πρόβλημα που προκύπτει από την ανθρωπολογική χρήση του όρου «σχέση», η Strathern προτείνει τη διερεύνηση της ενδιαμεσότητας (betweenness). Αντί να προσπαθεί κανείς να εκθέσει τις σχέσεις μεταξύ παγιωμένων οντοτήτων, χρειάζεται να διερωτάται ποιες αξίες βρίσκονται ανάμεσα, ώστε να τις μοιράζονται τα δύο μέρη. Για παράδειγμα, η πατρότητα μπορεί να τεκμηριωθεί ως ένα ενδιάμεσο, μία κοινή αξία μεταξύ πατέρα και κόρης. Μελετώντας κανείς τις ενδιάμεσες αυτές οντότητες, μπορεί να επαναδιαμορφώσει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε σε θεωρητικό επίπεδο τη διασύνδεση του κόσμου (ό.π.:190).

Αυτή η έννοια της ενδιαμεσότητας ομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με την αμοιβαιότητα ύπαρξης που έθεσε ο Sahlins. Ο Sahlins ζητά σε κάθε περίπτωση να προσδιορίζουμε ποιο είναι εκείνο το στοιχείο που τεκμηριώνει και εξασφαλίζει την αμοιβαιότητα του ενός στη ζωή του άλλου, ενώ η Strathern αναζητά τους χαρακτήρες που λαμβάνει αυτό το ενδιάμεσο στοιχείο που καθιστά τα δύο μέρη συγγενείς. Όπως έδειξα στην προηγούμενη ενότητα, η συγγένεια επιτελείται μέσα από τη χορήγηση αίματος στο/στη συγγενή. Αναγνωρίζοντας κανείς τα χαρακτηριστικά που λαμβάνει κάθε φορά αυτή η επιτέλεση της συγγένειας μέσα από την αιμοδοσία, μπορεί να αντλήσει χρήσιμα συμπεράσματα για το πώς ορίζουμε αυτή την αμοιβαιότητα ύπαρξης, αυτή την ενδιαμεσότητα που δίνει υπόσταση και περιεχόμενο σε αναλυτικές έννοιες όπως «ο/η συγγενής» και «η συγγενική σχέση».

Σε αυτή την ενότητα ασχολήθηκα με το κατά πόσο η παροχή αίματος στο/στη συγγενή συνιστά δώρο. Σε αντιπαράβολή με την εθελοντική αιμοδοσία, όπου η λέξη «δώρο» κυριαρχεί στο λεξιλόγιο των συνομιλητών μου, κανένας/καμία δεν προσδιόρισε την παροχή αίματος στο/στη συγγενή ως «δώρο». Απεναντίας, η ανταποδοτικότητα χαρακτηρίζει τις επιτελέσεις της συγγένειας στην αιμοδοσία και τίθεται στον αντίποδα της φυσικοποιημένης αλληλεγγύης και της απροϋπόθετης στήριξης στο/στη συγγενή. Σε κάθε επιτέλεση της συγγένειας στην αιμοδοσία, ο/η συγγενής αποτελεί ταυτότητα

που δομείται με βάση το χρέος. Επιπλέον, κανένας συνομιλητής και καμία συνομιλήτρια δε χρησιμοποίησε τον όρο «σχέση» για να περιγράψει τη συγγενική κατάσταση, παρά άρχιζαν να περιγράφουν αυτόν τον αναλυτικό όρο μόνο όταν εγώ τον έφερνα στη συζήτηση. Συνεπώς, αυτό που γίνεται κατανοητό ως «συγγενική σχέση» είναι η εγκατάσταση ή η απόσβεση του χρέους που δημιουργεί η επιτέλεση της συγγένειας στην αιμοδοσία.

Η αιμοδοσία ως συναρμογή

Διερευνώντας τους τρόπους που αιμοδοσία και συγγένεια συνυφαίνονται στο λόγο των συνομιλητών/-τριών μου διαπίστωσα ότι η συμμετοχή σε αιμοδοσία προς το/τη συγγενή συνιστά επιτέλεση της συγγένειας. Οι συγγενείς ενεργοποιούνται από την εικόνα του/της συγγενούς σε ανάγκη και παρέχουν το αίμα τους. Σε αντίθεση με το γενετικό υλικό (DNA, γονίδια), αυτό το αίμα δεν έχει στοιχεία κοινής βιογενετικής ουσίας: δε μεταφέρει γενετική πληροφορία, δε συνδέει τους συγγενείς μεταξύ τους, αλλά ούτε χρησιμοποιείται στρατηγικά προκειμένου να επιτευχθεί μία τέτοια σύνδεση. Ταυτόχρονα, το αίμα της αιμοδοσίας προς το/τη συγγενή δεν αποτελεί δώρο και η πράξη της αιμοδοσίας αφορμάται από τη συγγενική αλληλεγγύη που ορίζεται με βάση το χρέος. Η έννοια του χρέους είναι ο βασικός κανόνας που εγκαλεί σε αιμοδοσία και οδηγεί σε επιτέλεση της συγγενικής ταυτότητας. Η παροχή αίματος προς το/τη συγγενή γεννά ή αποπληρώνει το χρέος που προσδιορίζεται με υλικούς ή συναισθηματικούς όρους και είναι αυτό που παγιώνεται ως «συγγενική σχέση». Έτσι, η αμοιβαιότητα της ύπαρξης επιτυγχάνεται μέσα από τη συνεχή και επαναλαμβανόμενη επιτέλεση της συγγένειας σε διαδικασίες όπως η αιμοδοσία, βασίζεται δε στη συνεχή διαχείριση ενός χρέους προς το/τη συγγενή. Οι «συγγενείς» και οι «συγγενικές σχέσεις» είναι το αποτέλεσμα της επιτέλεσης της συγγένειας μέσα από διαδικασίες όπως η αιμοδοσία. Κατά την M. Strathern στο *The Gender of the Gift. Problems with Women and Problems with Society in Melanesia* (1988) υπάρχει μία «αδιάλλακτη δυτική αισθητική»¹³ στον τρόπο που παράγουμε τη θεωρία μας (Strathern 1988:329):

«Ο δυτικός πολιτισμός φαντάζεται τα άτομα σε μία διαρκή κατάσταση υποκειμένου, αυτή είναι η φυσική και κανονική τους κατάσταση, ενώ ένα άτομο μπορεί να κυριαρχήσει σε ένα άλλο στερώντας του τη δυνατότητα να ασκήσει αυτή

¹³ Στο πρωτότυπο: «the intractable Western aesthetic»

την υποκειμενικότητα. Έτσι, ένα άτομο μπορεί να αναγκαστεί να δρα με τέτοιο τρόπο, ώστε να αρνείται την ίδια του την υποκειμενικότητα και ατομικότητα. Ένα υποκείμενο μπορεί να μετατρέπεται σε αντικείμενο.

Εδώ υπάρχει ένα παράδοξο κατά τη δυτική έννοια του όρου. Οι Μελανήσιες γυναίκες και οι Μελανήσιοι άνδρες θεωρούνται πανηγυρικά τόσο αντικείμενα όσο και άτομα, αντιμετωπίζονται ως η πηγή της δράσης, αλλά και το αποτέλεσμα της δράσης, υπόκεινται σε κυριαρχία όντας οι ίδιοι οι κοινωνικά δρώντες. Αυτό όμως δεν περιλαμβάνει στέρηση της υποκειμενικότητάς τους. Η δράση τους πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των υπολοίπων, οι οποίοι άλλωστε κινητοποιούν και την ίδια τη δράση. Ένας κοινωνικά δρών ενεργοποιείται σε δράση όχι για να εκφράσει την κυρίαρχη υποκειμενικότητα ενός άλλου, αλλά επειδή οι προσδοκίες και οι απαιτήσεις για να αναλάβει κανείς δράση, οι άλλοι που λαμβάνει κανείς υπόψη του, βρίσκονται πάντοτε πίσω από τη στιγμιαία δράση που αναπτύσσει. Καθώς όλοι οι υπόλοιποι δεν δύνανται να δράσουν, μόνο το υποκείμενο μπορεί να αναπτύξει δράση εκείνη τη δεδομένη στιγμή. Υπό αυτή την έννοια, μπορεί κανείς να ασκήσει τη δική του βούληση.»¹⁴ (ό.π.:338)

Αυτό το επιχείρημα της Strathern σχετικά με το τι οδηγεί τελικά σε ανάληψη δράσης αποτυπώνεται στο λόγο της συνομιλήτριάς μου:

- Στην περίπτωση του κουμπάρου με τον πατέρα του, ο κουμπάρος πώς αισθανότανε; Αισθανότανε ότι έπρεπε να βοηθήσει ντε και καλά;
- Ο κουμπάρος; Αν αισθανόταν ότι έπρεπε να βοηθήσει τον πατέρα του; Ναι, ναι. Εξυπακούεται. Αυτός είχε δώσει. Επίσης, η γυναίκα του έχει κάτι στο αίμα που δεν πήζει και δεν μπορεί να δώσει αίμα. Οπότε έχει αποκλειστεί και κάποιος άνθρωπος που ήτανε σίγουρος ότι θα 'δινε αίμα. Και γι' αυτό ζήτησε και ανοιχτά, ξέρω 'γω «Κοίταξε να δεις, έχω αυτό, έλα δώσε. Μπορείς;» Και πήγα κι έδωσα.

¹⁴ Στο πρωτότυπο: «Western culture imagines people as persons existing in a permanently subjective state; this is their natural and normal condition, and a person can dominate another by depriving him or her of the proper exercise of that subjectivity. Thus, a person may be made to act in such a way as to deny her or his subjectivity and personhood. A subject can be turned into an object. There is a paradox here in Western terms. Whereas Melanesian women and men are as objects celebrated as persons in the eyes of others, claimed as the sources of activity and the productive outcome of people's energies, it is as agents that they suffer domination. This does not involve deprivation of subjectivity. It is that their action must reveal the demands of others as its cause. An agent is made to act not to express another's dominant subjectivity but because the supports and reasons for taking action, the others whom she takes into account, are always held to lie beyond the moment of the act itself. These reasons thus appear as the acts of other persons. But since these other persons cannot act for her, only she can take her own action. In that sense, it is only her own will that she can exercise. »

- Τον γνώρισες τον πατέρα του;
- Ναι, ναι. Τον ήξερα. Δεν είναι ότι δεν τον ήξερα. Τον ήξερα από τραπέζια βασικά. Τελικά, το έδωσα, δεν το χρησιμοποίησαν by the way. Έμεινε δηλαδή στο νοσοκομείο. Αλλά ναι, και μόνο που ήξερα όμως τον κουμπάρο, τον Πάνο, και να μου ‘λεγε ότι ήταν η μάνα μου ή η αδερφή μου και τέλος πάντων κάποιος Α’ βαθμού συγγενείας και να μην τους ήξερα, θα ‘ταν σαν να το δίνω σε εκείνον.
- Είναι διαφορετικό με κάποιον γνωστό σου; Με κάποιον που ξέρεις;
- Ναι, ναι, ναι.
- Τι αλλάζει σε αυτή την περίπτωση;
- Εκεί... Εκεί ξέρεις που... Εντάξει, εγώ ξέρω ότι θα κάνει διαφορά συγκεκριμένη, ξέρεις ότι... Δηλαδή, γνωρίζοντας κιόλας ότι, ας πούμε, η δική μου ομάδα είναι πολύ κοινή και ότι το πιθανότερο είναι να μην πηγαίνει σε ανθρώπους. Ξέρω συγκεκριμένα ότι το δίνω και πάει σε έναν άνθρωπο που γνωρίζω, που εγώ τον βοηθάω, που βάζω πλάτη, ας πούμε, για να συνεισφέρω στην υγεία του. Εεεεεμ, καμιά φορά και για μένα. Δηλαδή, φαντάσου ότι εκεί ήμουν στους δύο μήνες και πήγα κι έδωσα. Γιατί με μετρήσανε, όλα εντάξει. Εεεε, που κανονικά στην εθελοντική δεν θα ‘δινα. Αλλά, παρ’ όλα αυτά, λέω ότι αν πάω, κι άμα πληρώ τα κριτήρια, θα δώσω, γιατί ακόμα περισσότερο οφείλω να δώσω. Δεν μπορώ να δίνω, ας πούμε, δεν μπορώ να δίνω για τους ξένους και να μη βγω μπροστά να δώσω για κάποιον που ξέρω. (Τ.Ε.)

Επομένως, μελανησιακά και δυτικά πρότυπα για το άτομο και τη διαδικασία υποκειμενοποίησής του συγκλίνουν, όταν κανείς μελετά τη συγγένεια σε διαδικασίες όπως η αιμοδοσία. Οι «συγγενείς» και οι «συγγενικές σχέσεις» αναδύονται ως δομές μέσα από την ανάληψη δράσης, μέσα από την επιτέλεση της συγγένειας. Οι συγγενείς συμμετέχουν σε διαδικασίες, όπως η αιμοδοσία, επιτελώντας τη συγγενική ταυτότητα και αποδίδοντας το χρέος που επιβάλλει η συγγενική ιδιότητα. Έτσι, σύμφωνα με το μελανησιακό παράδειγμα, η συγγένεια συνιστά κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνικής δράσης, ερμηνεύεται μέσα από τις προσδοκίες των άλλων σχετικά με το υποκείμενο και καλεί σε δράση εκείνα τα συγγενικά υποκείμενα που δύνανται να αναπτύξουν δράση τη δεδομένη χρονική στιγμή. Για παράδειγμα, ο κουμπάρος της συνομιλήτριάς μου «εξυπακούεται» ότι θα δώσει αίμα στον πατέρα του και η συνομιλήτριά μου

«εξυπακούεται» ότι θα δώσει αίμα στον κουμπάρο που θεωρεί «δικό της άνθρωπο». Κατά συνέπεια, η θεωρία που παράγουμε θα πρέπει να επικεντρώνεται σε ανάλογες διαδικασίες και να μελετά το πλαίσιο που γεννά κάθε φορά δομές όπως οι συγγενείς και οι συγγενικές σχέσεις. Το περιεχόμενο που προσδίδουν οι κοινωνικά δρώντες σε αυτές τις έννοιες μπορεί να μας δώσει πολύτιμες πληροφορίες για τις επιτελέσεις της συγγένειας ως αμοιβαιότητας ύπαρξης στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο.

Η θεωρία των συναρμογών (*assemblage theory*), όπως διατυπώθηκε από τους G. Deleuze & F. Guattari, μας δίνει μία μεταδομιστική θεώρηση για το κοινωνικό και μας βοηθά να κατανοήσουμε τη συγγένεια μέσα από διαδικασίες που την ορίζουν ως κανονιστικό πλαίσιο. Η θεωρία εστιάζει στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ κοινωνικά δρώντων, ύλης και υφιστάμενου πλαισίου δράσης. Με βάση την ανάγνωση του φιλοσόφου T. Nail στο *What is an Assemblage?* (2017) η συναρμογή είναι ένα «διασπασμένο όλο»: κάθε νέα διάταξη των στοιχείων παράγει μία νέα συναρμογή, ενώ υπάρχει πάντοτε το ενδεχόμενο της αναδιάταξης και της αλλαγής στη φύση του όλου (Nail 2017:23). Οι Deleuze & Guattari δε διερωτώνται σχετικά με το «τι», αλλά με το «πώς», «πού», «πότε» και «με τίνος τη θέαση». Δε διατυπώνουν ερωτήσεις σχετικά με τα πράγματα, αλλά σχετικά με τα γεγονότα. Οι συναρμογές είναι ατελή γεγονότα σε μία ιστορικά προσδιορισμένη διαδικασία γίνεσθαι. Δεν έχουν δεδομένη ταυτότητα και ουσία, αλλά η ουσία τους κάθε φορά είναι ένα ατύχημα (ό.π.:24).

Οι συναρμογές χαρακτηρίζονται από ετερογένεια στο εσωτερικό τους, αλλά σε όλες μπορούμε να αναγνωρίσουμε τρία βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο ταιριάζουν τα επιμέρους στοιχεία τους.

- Το κανονιστικό πλαίσιο (*abstract machine*): πρόκειται για το δίκτυο των εξωτερικών σχέσεων που κρατά τα στοιχεία της συναρμογής σε συνένωση. Δεν είναι ένα αντικείμενο που υπάρχει αυτούσιο στον κόσμο, αλλά κάτι που διαμορφώνει το πλέγμα των σχέσεων μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τα επιμέρους στοιχεία και η εμπρόθετη δράση (ό.π.:25).
- Η διάταξη των επιμέρους στοιχείων (*concrete assemblage*): πρόκειται για τα συγκεκριμένα επιμέρους στοιχεία που ταιριάζουν μεταξύ τους και γεννούν τη συναρμογή. Κατά τους Deleuze & Guattari τα επιμέρους αυτά στοιχεία είναι σαν κύματα σε μία τρικυμισμένη θάλασσα, με το ασαφές πλαίσιο να αποτελεί εκείνο το ένα κύμα που έρχεται και τα ταξιθετεί (ό.π.:26).
- Τα άτομα (*the personae*): τα άτομα μίας συναρμογής είναι οι χειριστές που

βρίσκονται σε συνεχή κίνηση και συνδέουν τα επιμέρους στοιχεία μεταξύ τους υπό την επίδραση του ασαφούς πλαισίου. Τα άτομα είναι εσωτερικά στοιχεία της συναρμογής, αλλά δεν είναι ούτε αυτό που δίνει γένεση στη συναρμογή ούτε ελέγχουν την πορεία της. Είναι η ίδια η συναρμογή που δημιουργεί τον κόσμο τους και τον κάνει να αποκτά σημασία (ό.π.:27).

Οι Deleuze & Guattari παρέχουν και μία πολιτική ταξινόμηση των συναρμογών (political typology of assemblages). Αναγνωρίζουν τέσσερις τύπους συναρμογής που σε άλλοτε άλλο βαθμό συνυπάρχουν σε όλες τις συναρμογές: τις γεωγραφικές (territorial assemblages), τις κρατικές (state assemblages), τις καπιταλιστικές (capitalist assemblages) και τις νομαδικές (nomadic assemblages) (ό.π.:28). Θα περιοριστώ στην περιγραφή των γεωγραφικών συναρμογών, γιατί πιστεύω ότι αυτές ταιριάζουν ως θεωρητικό σχήμα για να περιγράψουμε τα γεγονότα της αιμοδοσίας στο σύγχρονο κόσμο.

Οι γεωγραφικές συναρμογές δίνουν την εντύπωση ότι ο κόσμος είναι διασπασμένος σε σαφώς οριοθετημένα τμήματα. Κάθε τέτοιο τμήμα είναι καθορισμένο στο χώρο και στο χρόνο, ενώ οι ζωές των ατόμων μέσα σε αυτά ενέχονται σε ένα σχέδιο που περιλαμβάνει τη συνεχή αναγνώριση αυτών των ορίων. Οι γεωγραφικές συναρμογές αστυνομεύουν τα όρια αυτού του κόσμου και δίνουν την εντύπωση μίας φυσικής τάξης, μίας κωδικοποίησης που δημιουργεί ταυτότητες και μας λυτρώνει από το χάος ενός κόσμου χωρίς νόημα. Ωστόσο, πρόκειται για δυναμικές διαδικασίες: τα όρια βρίσκονται σε συνεχή επαναπροσδιορισμό, τα επιμέρους τμήματα σε συνεχή διαστολή και συρρίκνωση. Κάθε φορά που ορίζεται ένα τέτοιο περιχαρακωμένο πεδίο, δημιουργείται ένα έξω, μία περίσσεια και εγκαθιδρύεται μία ανισορροπία στο διηνεκές (perpetual disequilibrium). Έτσι, η δυσλειτουργία ανάγεται σε καταστατική συνθήκη της γεωγραφικής συναρμογής και είναι συνώνυμη με την ικανότητά της να υπάρχει και να λειτουργεί (ό.π.:29).

Με βάση, λοιπόν, τα όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία, μπορούμε να δούμε την αιμοδοσία ως μία γεωγραφική συναρμογή, κανονιστικό πλαίσιο της οποίας αποτελεί η συγγένεια. Κάθε γεγονός αιμοδοσίας είναι καθορισμένο σε χώρο και χρόνο. Εντός του νοσοκομείου υπάρχουν αυστηρά καθορισμένοι χώροι και εξειδικευμένα άτομα που επιφορτίζονται το ρόλο του επαγγελματία της υγείας με αυστηρά καθορισμένο καταμερισμό έργων. Οι αιμοδότες και οι αιμολήπτες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με το συμβολικά φορτισμένο αίμα, ώστε να δίνεται η εντύπωση ενός καλά οργανωμένου συστήματος που έχει αποβάλει το χάος αυτού του κόσμου.

Διάφοροι βιολογικοί όροι σχετικά με τη «συμβατότητα» και την «κοινή ομάδα» αίματος επιστρατεύονται, ώστε να αποδείξουν μία βιολογική σύνδεση μεταξύ συγγενών που γίνεται απόλυτα αντιληπτή μέσα από τη βιοϊατρική κατανόηση της ύπαρξης. Αυτή η πεποίθηση αντικατοπτρίζεται στα λεγόμενα του συνομιλητή μου:

- Ωραία. Επόμενη ερώτηση, λοιπόν, είναι λίγο τα στάδια από εδώ και πέρα. Δηλαδή, πηγες σήμερα, έδωσες το αίμα... Κατ' αρχάς, τι πιστεύεις ότι συμβαίνει στο αίμα σου αφού το δίνεις. Πού πιστεύεις ότι πάει, πώς πιστεύεις ότι διακινείται και στο άτομο το οποίο λαμβάνει το αίμα, τι τελικά καταλήγει. Δηλαδή, αυτή η διαδρομή του αίματος. Πώς τη σκέφτεσαι;
- Οκ. Σίγουρα, δηλαδή, όταν δίνουμε το αίμα θα πρέπει να διατηρείται σε κάποια συγκεκριμένη θερμοκρασία. Ψυχρή ίσως ή πιο δροσερή απ' ότι το εξωτερικό περιβάλλον. Φυλάσσεται ενδεχομένως σε κάποια ειδικά ψυγεία. Και μετά θα πρέπει το άτομο που θα το λάβει να είναι συμβατός ο τύπος του αίματος του δικού μου με του λήπτη. Έτσι, πολύ γενικά αυτό. Κάπως έτσι το 'χω στο μυαλό μου. Ότι σίγουρα δεν ταιριάζουν όλα τα αίματα, όλοι οι τύποι μεταξύ τους. Αλλά, το προσέχουν ουσιαστικά σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, οι οποίοι έχουνε ψύξη για να μπορέσουν να διατηρηθούν πιο πολύ όσο το δυνατόν τα αίματα. Πόσο καιρό διατηρείται το αίμα, αυτό δεν το γνωρίζω. Αν, δηλαδή, από τη στιγμή της αιμοδοσίας το αίμα μπορεί να κρατηθεί για αρκετούς μήνες ή όχι, αυτό δεν το ξέρω η αλήθεια είναι. Αλλά πάνω κάτω η διαδικασία φαντάζομαι θα είναι κάπως έτσι. Ότι μένει το αίμα σε μία ειδικά διαμορφωμένη συσκευασία, η οποία πηγαίνει πάνω-κάτω, μπρος-πίσω ουσιαστικά, για να συνεχίσει να κινείται το αίμα. Είναι αεροστεγώς κλεισμένο, φαντάζομαι, για να μην πήξει το αίμα και μετά θα πρέπει να διατηρείται σε συγκεκριμένες θερμοκρασίες. (H.B.)

Ωστόσο, σε αυτή τη γεωγραφική συναρμογή το «χάος» του συγγενικού δικτύου υπονοείται, παρά την προσπάθεια να τακτοποιηθεί μέσα από το βιοϊατρικό μοντέλο. Οι συνομιλητές/-τριές μου συμμετέχουν σε αιμοδοσία από αλληλεγγύη, από χρέος προς τον/την συγγενή, ενώ το «κοινό αίμα» μεταξύ συγγενών δε φαίνεται να παίζει κάποιο ρόλο. Στη συναρμογή της αιμοδοσίας η συγγένεια είναι το κανονιστικό πλαίσιο που θέτει τους όρους, σύμφωνα με τους οποίους συμμετέχει ο/η συγγενής στην αιμοδοσία. Όπως είδαμε, το χρέος προς το/τη συγγενή που έχει ανάγκη για αίμα καλεί σε ανάληψη

δράσης και εδώ παράγεται ένα νέο χρέος που επαναπροσδιορίζει τη «συγγενική σχέση». Τι μένει όμως έξω από αυτή τη συναρμογή;

- Κάποιος που δε γνωρίζεις; Αν έχει ανάγκη; Γιατί βλέπουμε στο Facebook, ας πούμε, ζητούνται αιμοπετάλια, ζητείται αίμα. Για κάποιον που βλέπεις μια φωτογραφία μόνο.
- Το πρόβλημα εκεί... Ναι, γιατί το 'χω δει... Το 'χω δει αυτό επανειλημμένα, έχω πει, εεεε, δεν έχω πάει να δώσω για έναν άνθρωπο έτσι. Έχω πει ότι έχει καλυφθεί, εεεε, η ανάγκη με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο από τη συχνότητα που δίνω αίμα σε σταθερή βάση ως εθελόντρια. Δεν έχω βγει μπροστά, να πάω παραπάνω από τις φορές που πηγαίνω για κάποιον που απλά έχει βγει στο Facebook. Αν, όμως έρθει κάποιος που γνωρίζω και μου πει έχω ανάγκη, θα πάω και θα πω «ναι πάρτε κι αυτό το λίτρο», ας πούμε. (Τ.Ε.)

Αυτά τα «μη συγγενικά» σώματα συχνά δεν εγκαλούν σε αιμοδοσία και αφήνονται σε ένα σύστημα εθελοντικής αιμοδοσίας που συντηρείται μέσα από την κρατική παρέμβαση. Όπως είδαμε, στην περίπτωση αυτή το αίμα αποτελεί ανώνυμο «δώρο» που διαφέρει από το πραγματικό δώρο. Εδώ, η ανωνυμοποίηση απαγορεύει την αλληλεπίδραση αιμοδότη-αιμολήπτη, εμποδίζει κάθε αμοιβαιότητα ύπαρξης και η αιμοδοσία ανάγεται σε φιλανθρωπία χωρίς δυνατότητα ανταπόδοσης. Στην ακραία της μορφή, αυτή η απαγόρευση της αλληλεπίδρασης καταλήγει να ισοδυναμεί με θανατοπολιτική σε πλαίσια όπου το κράτος συστηματικά δε μεριμνά για επάρκεια αίματος, όπως συμβαίνει στο ελληνικό παράδειγμα.¹⁵ Προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους, οι κοινωνικά δρώντες προχωρούν σε σύναψη οιονεί συγγενικών σχέσεων, επικαλούνται τη συγγένεια και την ανταπόδοση που αυτή συνεπάγεται προς εύρεση συμβατού αίματος.¹⁶ Ως δυσλειτουργία της γεωγραφικής συναρμογής που συγκροτεί η συγγενική αιμοδοσία, η εθελοντική αιμοδοσία ανάγεται σε καταστατική της συνθήκη και είναι συνώνυμη με την ικανότητά της να υπάρχει και να λειτουργεί.

¹⁵ Σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Ναυτεμπορική* τον Αύγουστο 2022 διαβάζουμε: «Τις τελευταίες 15 ημέρες οι μεταγγίσεις γίνονται με μειωμένες κατά το ήμισυ ποσότητες αίματος ενώ κάτω από αυτή την πίεση οι ασθενείς ψάχνουν απελπισμένα να βρουν αιμοδότες. Σε ασθενείς με σπάνιες ομάδες γίνονται και ολιγοήμερες αναβολές των μεταγγίσεων. Ταυτόχρονα ελλείψεις αίματος άρχισαν να παρατηρούνται και σε άλλες Μονάδες Μεσογειακής Αναμίας και Δρεπανοκυτταρικής Νόσου του Ν. Αττικής οι οποίες εντοπίζονται κυρίως στις ομάδες ρέζους (Rh):O- και O+.»

Πηγή: <https://www.naftemporiki.gr/story/1892500/sobaro-problima-oi-elleipseis-aimatos-gia-tous-astheneis>

¹⁶ Η τελευταία είναι η περίπτωση των θαλασσαιμικών της Θεσσαλονίκης που περιγράφεται από τη Χατζούλη.

Πώς όμως μπορούμε να φανταστούμε την αιμοδοσία αλλιώς; Υπάρχει μία αιμοδοσία που να μην είναι ούτε φιλανθρωπία, αλλά ούτε και χρέος; Εάν σε κάθε αιμοδοσία επιτελούμε τη συγγένεια, μπορούμε μέσα από την αιμοδοσία να δομήσουμε συγγένεια που να μη βασίζεται στην ανταπόδοση, αλλά ταυτόχρονα να εξασφαλίζει την αμοιβαιότητα της ύπαρξης με άλλους όρους;

- Η ομαδικότητα κι αυτό, την υποταγή του εγώ μας κάτω από το εμείς, αυτή είναι που μας έκανε και κάναμε κάτι τόσο μεγάλο (ενν. την κατάκτηση του Euro 2004) που φαινότανε εξωπραγματικό για τα ελληνικά δεδομένα. Άρα, ας παραμελήσουμε λίγο το εγώ μας κι ας κοιτάζουμε και λίγο το εμείς, γιατί είμαστε λαός που όταν μπορούμε και είμαστε ενωμένοι έχουμε καταφέρει απίστευτα πράγματα που έχουν εκπλήξει όλο τον κόσμο. Επομένως, το μυστικό είναι να αφήσουμε λίγο το εγώ μας στην άκρη, να κοιτάζουμε και λίγο το εμείς, να κοιτάζουμε και τους δίπλα μας. Πάντα, όμως, με μία λέξη που σπανίζει στις μέρες μας, με σεβασμό. Ο σεβασμός είναι κάτι που δυστυχώς λείπει ή τον έχουμε χάσει και πρέπει να τον βρούμε. (Τ.Δ.)

Μεθοδολογικές επισημάνσεις & Συμπεράσματα

Καθώς κλείνω την εργασία μου, θα ήθελα να κάνω ορισμένες μεθοδολογικές επισημάνσεις σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνομαι και περιγράφω τη συγγένεια στο σύγχρονο κόσμο.

Σχολιάζοντας τον τρόπο που η σύγχρονη ανθρωπολογία παράγει γνώση, ο P. Rabinow στο *The Accompaniment. Assembling the Contemporary* (2011) εισάγει δύο βασικές έννοιες: την ασυγχρονία (being untimely) και το σύγχρονο (contemporary). Κατά τον ίδιο, ο F. Nietzsche, ο C. Geertz και ο M. Foucault πραγματώνουν αυτή την ασυγχρονία στον τρόπο που εκθέτουν τις παρατηρήσεις τους. Το να είναι κανείς ασύγχρονος σημαίνει όχι μόνο να βλέπει μέσα από όσα θεωρούνται παγιωμένα στην υπάρχουσα επιστημολογία, αλλά και να διαγιγνώσκει τα παθολογικά συμπτώματα και τις αιτίες που οδηγούν σε κατανοήσεις αυτού του είδους. Έτσι, το συναίσθημα που συνδέεται με την ασυγχρονία είναι το πάθος ή ο θυμός (Rabinow 2011:3). Σύμφωνα με την ανάγνωση του Rabinow στο Nietzsche, όσοι αναζητούν τη γνώση (knowledge seekers) τυφλώνονται από την ανάγκη για εύρεση μιας αλήθειας (the will to truth), ενώ αντιθέτως ο άνθρωπος της γνώσης (man of knowledge) πρέπει να προσδιορίζει τον ίδιο του τον εαυτό στον τρόπο που αναζητά τη γνώση (ό.π.:4). Σε μια παρόμοια λογική, οι Geertz και Foucault, αφοτου ανέπτυξαν τις θεμελιώδεις θεωρίες τους, καταπιάστηκαν με το δύσκολο ερώτημα: «τι διαφορά κάνει το σήμερα σε σχέση με το χθες;» (ό.π.:11) Λαμβάνοντας έμπνευση από την ασυγχρονία αυτών των τριών μεγάλων θεωρητικών, ο Rabinow καταλήγει ότι η παραγωγή γνώσης στη σημερινή ανθρωπολογία οφείλει να είναι ταυτόχρονα ασύγχρονη (untimely) και σύγχρονη (contemporary). Σύμφωνα με την πρώτη έννοια, οφείλει όχι απλά να απορρίπτει τις κυρίαρχες νόρμες στην παραγωγή γνώσης, αλλά να επιχειρεί να τις επαναδιαμορφώσει (reconfiguration) και να τις επανασυναρμολογήσει (reassembly) προς χρήση στο παρόν. Από την άλλη, το σύγχρονο (contemporary) στην ανθρωπολογική μέθοδο έγκειται στον τρόπο που ξεδιαλώνει (unpacking) τις διαφορετικές οπτικές (concepts) και συνεκδοχές (referents) που υποκρύπτει ο ίδιος ο όρος (ό.π.:109). Η ανθρωπολογία του σύγχρονου (anthropology of the contemporary) αντιλαμβάνεται την υπάρχουσα γνώση όχι ως κάτι που πρέπει να επικαιροποιηθεί και να διαφυλαχτεί μέσα σε μία σύγχρονη θεώρηση για τον κόσμο. Ωστόσο, δεν είναι και κάτι που πρέπει να υπονομευτεί και να ανατραπεί ριζικά, ώστε να λάμψει η αλήθεια που σκιάζεται από την ύπαρξή του. Απεναντίας, αναζητά πρακτικές, όρους, ιδέες και δομές από τις υπάρχουσες πηγές, ώστε να τις

επανεξετάσει στα ιστορικά τους συγκείμενα. Αφού τις επαναδιαμορφώσει (reconfigure), τις μεταποιήσει (modify), τις διορθώσει (rectify) και τις προσαρμόσει (adjust), τις χρησιμοποιεί για να αναγνώσει υπάρχουσες κοινωνικές πρακτικές (ό.π.:110). Με τον τρόπο αυτό, το σύγχρονο γίνεται αντιληπτό μέσα στα ιστορικά και αξιακά συστήματα που το διαμορφώνουν και αποτελεί κριτική στην αναζήτηση μίας υπαρξιακής αλήθειας που διαπερνά την ιστορικότητα των γεγονότων (ό.π.:209).

Προσπαθώντας να εφαρμόσω τη λογική του Rabinow στη μεθοδολογία μου, αρχικά παρατήρησα ότι οι συνομιλητές και οι συνομιλήτριές συμμετέχουν σε αιμοδοσία είτε εθελοντικά είτε όταν κάποιο φιλικό ή συγγενικό πρόσωπο χρειάζεται αίμα. Στην πρώτη περίπτωση δεν αναγνωρίζουν τη συγγένεια ούτε θεωρούν ότι προκύπτει συγγένεια με κάποιο τρόπο. Στην περίπτωση που πρόκειται για συγγενή σε ανάγκη για αίμα, οι συνομιλητές/-τριές μου συμμετέχουν στην αιμοδοσία ως συγγενείς. Έτσι, ανέτρεξα στην υπάρχουσα γνώση σχετικά με τη συγγένεια δίνοντας έμφαση στα ιστορικά συγκείμενα μέσα στα οποία έχει αναπτυχθεί. Ξεκίνησα από θεωρήσεις που εκλαμβάνουν τις ταυτότητες των συγγενών ως παγιωμένες και αναζητούν τα στοιχεία που συγκροτούν τόσο αυτές τις ταυτότητες όσο και τη μεταξύ τους σχέση. Έπειτα, διάβασα για τη συγγένεια στο σύγχρονο κόσμο και το πώς αυτή εκλαμβάνεται ως επιτέλεση ή αμοιβαιότητα ύπαρξης που προκύπτει μέσα από την κοινωνική δράση. Αναζητώντας αυτή την επιτέλεση της συγγένειας στην αιμοδοσία διαπίστωσα ότι ο/η συγγενής σε ανάγκη για αίμα εγκალεί σε μία διαδικασία υποκειμενοποίησης και σε επιτέλεση της συγγένειας μέσα από την παροχή αίματος στο/στη συγγενή που το χρειάζεται. Έτσι, κατέληξα στο πρώτο μου συμπέρασμα: στην αιμοδοσία αλληλεπιδρούν οι συγγενικές ταυτότητες, αλλά αυτές δεν είναι παγιωμένες. Η επιτέλεση της συγγένειας μέσα από την αλληλεπίδραση στην αιμοδοσία προϋποθέτει τις συγγενικές ταυτότητες και συνεπάγεται τη συγγενική σχέση που νοείται με βάση το χρέος.

Κατόπιν, διαπίστωσα ότι στην αιμοδοσία δεν ανταλλάσσεται το «κοινό συγγενικό αίμα», δηλαδή η κοινή βιογενετική ουσία που τεκμηριώνει την αιματοσυγγένεια. Έτσι, διερωτήθηκα τι είναι αυτό που δίνει ο συγγενής στο συγγενή στην αιμοδοσία και θεμελιώνεται στη συγγενική σχέση. Προκειμένου να απαντήσω σε αυτό το ερώτημα, διάβασα κριτικά τη βιβλιογραφία για το «δώρο» και την οικονομία που αναπτύσσει η διακίνηση τις ύλης. Κατέληξα ότι η εθελοντική αιμοδοσία βασίζεται στην παροχή αίματος με τη μορφή της φιλανθρωπίας, αφού η ανωνυμοποίηση που τη συνοδεύει καθιστά αδύνατη την αλληλεπίδραση μεταξύ αιμοδότη και αιμολήπτη. Απεναντίας,

στην αιμοδοσία μεταξύ συγγενών τα δύο μέρη αλληλεπιδρούν μέσα από την ταυτότητα του συγγενή και αυτή η αλληλεπίδραση βασίζεται στην ανταπόδοση ενός χρέους που γίνεται αντιληπτό ως συγγενική σχέση. Στη σημείο αυτό, έλαβα υπόψη μου την κριτική της Strathern για την προβληματική επιστράτευση του όρου «σχέση» στις παραγωγή της θεωρίας και προσπάθησα να κοιτάξω πέρα από τη «συγγενική σχέση», για να βρω τι είναι αυτό που αναγκάζει την «ταυτότητα του συγγενή» και τη «συγγενική σχέση» να αναδύονται και να παγιώνονται ως θεωρητικοί όροι. Με την ίδια αφορμή, επισκέφθηκα τη Μελανησία, για να καταλάβω ότι τα άτομα εκεί αποτελούν χάρτη των κοινωνικών τους σχέσεων και ότι οι σχέσεις αυτές εκφράζονται τελετουργικά μέσα από την κάθε αλληλεπίδραση, ώστε οι ταυτότητες κάθε φορά να εναλλάσσονται. Έτσι, ανέπτυξα το αρχικό συμπέρασμά μου: η ανάγκη για αίμα επικαλείται τη συγγένεια ως αμοιβαιότητα ύπαρξης και καλεί σε επιτέλεσή της μέσα από την αιμοδοσία. Αυτή η αμοιβαιότητα ύπαρξης βασίζεται στην έννοια του χρέους, ενώ οι συγγενείς και η συγγενική σχέση αποτελούν θεωρητικές δομές που θεμελιώνονται πάνω σε αυτή την αλληλεπίδραση.

Κρατώντας αυτή τη διαπίστωση, πρότεινα να βλέπουμε κάθε αιμοδοσία ως συναρμογή με βάση τη θεωρία των Deleuze & Guattari. Σε αυτή τη βάση μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη μετατόπιση από το βιολογικό στο πολιτισμικό και να αντιληφθούμε τον τρόπο που λειτουργεί η συγγένεια ως κανονιστικό πλαίσιο δημιουργώντας τις συγγενικές ταυτότητες και τη συγγενική σχέση. Αναλύοντας σε επίπεδο θεωρίας τις συναρμογές της συγγένειας καταλήγουμε σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για το τι κινητοποιεί τις επιτελέσεις της συγγένειας και τελικά συγκροτεί την αμοιβαιότητα ύπαρξης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Τσαντηρόπουλος, Α (2004) *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη*, Εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, σελ. 197-208.
- Τουντασάκη, Ε (2015) “*Το παιδί που μεγαλώνει μέσα σου θα πάρει κι από σένα*”. *Δωρεά ωαρίων, μητρότητα και συγγένεια*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
- Χατζούλη, Α (2012) *Θαλασσαιμικές ζωές, Βιολογική Διαφορά, κανονικότητα, βιοκοινωνικότητα. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Butler, J (1993) *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of “sex”*, Routledge, New York & London.
- Butler, J (2000) *Η διεκδίκηση της Αντιγόνης. Η συγγένεια μεταξύ ζωής και θανάτου*, μετ.: Β. Σπυροπούλου, επιμ.: Γ. Καράμπελας, Κ. Λιβιεράτος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια 2014, Αθήνα.
- Douglas, M (2002) *No free Gifts*. Foreword στο M. Mauss, *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*, Routledge, London and New York, σελ. ix-xxi.
- Edwards, J (2008) *Introduction: The matter in Kinship* στο *European Kinship in the Age of Biotechnology. Fertility, Reproduction and Sexuality*, ed.: J. Edwards and C. Salazar, Berghan Books, New York, σελ. 1-18.
- Finkler, K (2001) *The Kin in the Gene. The Medicalization of Family and Kinship in American Society*, *Current Anthropology* 42:2.
- Hénaff, M (2020) *Derrida: The Gift, The Impossible, and the Exclusion of Reciprocity*, στο *The Philosophers’ Gift. Reexamining Reciprocity*, transl.: J.-L. Morhange, Fordham University Press 2020, New York, σελ. 21-43
- Howell, S (2001) *Self-Conscious Kinship: Some Contested Values in Norwegian Transnational Adoption*, στο *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*, ed.: S. Franklin, S. McKinnon, Duke University Press, U.S.A, σελ. 203-223.
- Makarius, L & Makarius, R (1960) *The Incest Prohibition and Food Taboos*, *Diogenes* 8 (30), σελ. 41-61.
- Mauss, M (1954) *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*, Routledge, London and New York.
- Nail, T (2017) *What is an Assemblage?* στο *Substance* (46):1, σελ. 21-37.
- Rabinow, P (2011) *The Accompaniment. Assembling the Contemporary*, επιμ. Paul Rabinow, The University of Chicago Press, Chicago.
- Sahlins, M (2014) *Τι είναι (και τι δεν είναι) η συγγένεια*, μετ.: Ν. Κούρκουλος, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα.

Salazar, C (2008) *Are Genes Good To Think With?* στο *European Kinship in the Age of Biotechnology. Fertility, Reproduction and Sexuality*, ed.: J. Edwards and C. Salazar, Berghen Books, New York, σελ. 179-197.

Schneider, D (1968) *American Kinship: A Cultural Account*, Englewood Cliffs, New Jersey.

Schneider, D (1972) *What Is Kinship All About?* , στο *Kinship and Family. An anthropological Reader*, επιμ. R. Parkin and L. Stone, Blackwell Publishing, Boston University, σελ. 257-274.

Strathern, M (1988) *The Gender of the Gift. Problems with Women and Problems with Society in Melanesia*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

Strathern, M (1995) *The Relation. Issues in complexity and scale*, Prickly Pear Press, U.K., σελ. 18-19.

Strathern, M (2021) *Relations. An Anthropological Account*, Duke University Press, U.S.A.

Παράρτημα

Έντυπο ενημέρης συγκατάθεσης

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ/-ΟΥΣΩΝ

Διεξαγωγή έρευνας στη Μονάδα Αιμοδοσίας του Γ.Ν.Α. "Ο Ευαγγελισμός" (Διευθύντρια Π. Κουτσογιάννη) με τίτλο:

ΜΙΑ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΙΜΟΔΟΣΙΑΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΡΙΚΕΛΗΣ

Μεταπτυχιακός φοιτητής, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Κοινωνική και Πολιτισμική Ανθρωπολογία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
m_krikelis@panteion.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥΝΤΑΣΑΚΗ

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
tountasaki@panteion.gr

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ & ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το έντυπο αυτό έχει ως σκοπό να σας ενημερώσει για τη συμμετοχή σας σε μια εθνογραφική μελέτη που έχει εγκριθεί από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου (αρ. απόφασης 25/15-5-2022), καθώς και από το Επιστημονικό Συμβούλιο του Γ.Ν.Α. "Ο Ευαγγελισμός" (αρ. απόφασης 142/5-5-2022). Διεξάγεται από το Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας του ερευνητή για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Κοινωνική και Πολιτισμική Ανθρωπολογία.

Η Μονάδα Αιμοδοσίας αποτελεί τον κατεχόμενη χώρο για τη διακίνηση του αίματος στο σύστημα της αιμοδοσίας. Το Γ.Ν.Α. "Ο Ευαγγελισμός" αποτελεί ένα από τα κεντρικότερα και μεγαλύτερα νοσοκομεία της χώρας. Στη Μονάδα Αιμοδοσίας του προσέρχεται καθημερινά πλήθος ατόμων, προκειμένου να συμμετέχουν στο σύστημα της αιμοδοσίας είτε ως δότες/-τριες είτε ως λήπτες/-τριες αίματος. Η χορήγηση αίματος στον/στην συγγενή που χειρουργείται, η δωρεά αίματος στην εθελοντική αιμοδοσία, αλλά και η επιτακτικότητα λήψης αίματος για κάποιους αιματολογικούς ασθενείς ανοίγει ένα ενδιαφέρον επιστημονικό

πεδίο για τη μελέτη της συγγένειας.

ΣΚΟΠΟΣ

Η αποτύπωση και ερμηνεία του βιώματος που προκύπτει μέσα από τη συμμετοχή στο σύστημα αιμοδοσίας. Η μελέτη σκοπεύει να αναδείξει με τη μέθοδο της εθνογραφίας τον τρόπο που οι κοινωνικές σχέσεις, όπως η συγγένεια, δομούνται μέσα από τη διακίνηση συμβολικών ουσιών, όπως το αίμα. Αλλά και το αντίθετο: πως η "κοινή ουσία" αποκτά το συμβολικό της χαρακτήρα όταν διαμεσολαβεί μια κοινωνική αναγκαιότητα για σχετίζεσθαι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στο διάστημα Ιούνιος 2022-Αύγουστος 2022 ο ερευνητής θα πραγματοποιεί ημιδομημένες συνεντεύξεις με αιμοδότες/-τριες και αιμολήπτες/-τριες που επισκέπτονται τη Μονάδα Αιμοδοσίας του Γενικού Νοσοκομείου "Ο Ευαγγελισμός" (Υψηλάντου 45-47, 10676, Αθήνα). Η εκπόνηση της εργασίας στη Μονάδα Αιμοδοσίας του Γενικού Νοσοκομείου "Ο Ευαγγελισμός" γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη της Διευθύντριας Ιατρού, κας Κουτσογιάννη. Οι συνεντεύξεις είναι προγραμματισμένες και διαρκούν 45 λεπτά. Περιλαμβάνουν συζήτηση για τη συμμετοχή των αιμοδοτών/-τριών και των αιμοληπτών/-τριών στο σύστημα αιμοδοσίας. Κατόπιν λήψης σχετικής συγκατάθεσης, οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνούνται. Σε περίπτωση που μία δεύτερη συνέντευξη κριθεί αναγκαία, τότε αυτή θα προγραμματίζεται μεταξύ των δύο μερών. Τα αποτελέσματα της μελέτης θα χρησιμοποιηθούν για ακαδημαϊκούς σκοπούς και ενδεχομένως να δημοσιευτούν σε επιστημονικά περιοδικά. Τα δεδομένα των συνεντεύξεων θα διατηρηθούν ψευδωνυμοποιημένα σε προσωπικό αρχείο του ερευνητή έως ότου τελεσφορήσουν οι ακαδημαϊκές διαδικασίες που ενδεχομένως να προκύψουν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΚΑΙ ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ

Η μελέτη γίνεται για καθαρά επιστημονικούς λόγους και δεν υπάρχει εκμετάλλευση των πληροφοριών για οποιοδήποτε άλλο σκοπό. Δεν υπάρχουν προβλεπόμενοι κίνδυνοι και η συμμετοχή είναι εθελοντική. Δεν υπάρχουν ιατρικά ή οικονομικά οφέλη από τη συμμετοχή στη μελέτη. Θα ληφθεί πλήρης μέριμνα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και για την τήρηση του ιατρικού απορρήτου των συμμετεχόντων/-ουσών με βάση τις αρχές του GDPR. Τα στοιχεία των συμμετεχόντων /-ουσών θα υποβληθούν σε ψευδωνυμοποίηση με αρχικά της ελληνικής αλφαβήτου (π.χ. Κ.Ν.), τα οποία δεν αντιστοιχούν στα πραγματικά στοιχεία των συμμετεχόντων/-ουσών. Ονόματα και στοιχεία

ταυτοποίησης δεν θα αποκαλυφθούν σε καμία φάση της μελέτης, ούτε και σε πιθανές επιστημονικές ανακοινώσεις που θα προκύψουν από αυτή.

Οποτεδήποτε αυτό είναι επιθυμητό, μπορείτε να αποσύρετε τη συγκατάθεση για συμμετοχή στη μελέτη, καθώς και να αιτηθείτε τη μη δημοσίευση των πληροφοριών που σας αφορούν.

Είστε ευπρόσδεκτοι/-ες να επικοινωνήσετε με τον ερευνητή για κάθε πληροφορία που αφορά στη συμμετοχή σας.

Διάβασα την περιγραφή της μελέτης και είχα την ευκαιρία να λάβω επαρκείς απαντήσεις στις ερωτήσεις. Συμφωνώ να συμμετέχω στη μελέτη και να μαγνητοφωνηθούν τα λεγόμενά μου.

Ονοματεπώνυμο συμμετέχοντα/-ουσας:

Υπογραφή συμμετέχοντα/-ουσας:

Υπογραφή ερευνητή:

Τηλέφωνο συμμετέχοντα:

e-mail:

Ερωτήσεις συνεντεύξεων

Συναισθηματικοί δότες

1. Γιατί δίνετε αίμα;
2. Τι σημαίνει το αίμα για εσάς;
3. Ποια η σχέση σας με το άτομο που θα λάβει αίμα;
4. Τι συμβαίνει στο αίμα σας αφού το δώσετε; Πώς πιστεύετε ότι διακινείται; Τι καταλήγει στο άτομο για το οποίο δίνετε αίμα;
5. Θεωρείτε ότι η πράξη της αιμοδοσίας επηρεάζει τη σχέση σας με το άτομο που θα λάβει αίμα;
6. Θα προτιμούσατε να σας δώσουν χρήματα ή αίμα;

Εθελοντές δότες

1. Γιατί δίνετε αίμα; Τι σας ώθησε να δώσετε αίμα;
2. Τι σημαίνει το αίμα για εσάς;
3. Τι συμβαίνει στο αίμα σας αφού το δώσετε; Πώς πιστεύετε ότι διακινείται; Τι καταλήγει στο άτομο για το οποίο δίνετε αίμα;
4. Σκέφτεστε το άτομο που λαμβάνει το αίμα σας; Αισθάνεστε κάποια σύνδεση μαζί του;
5. Έχετε δώσει αίμα για κάποιο συγγενή σας; Αλλάζει κάτι σε αυτή την περίπτωση;
6. Θα προτιμούσατε να σας δώσουν χρήματα ή αίμα;

Πολυμεταγγιζόμενα άτομα

1. Τι σημαίνει το αίμα για εσάς;
2. Τι συμβαίνει στο αίμα πριν φτάσει σε εσάς; Πώς πιστεύετε ότι διακινείται;
3. Σκέφτεστε το “συμβατό δότη”; Αισθάνεστε κάποια σύνδεση μαζί του; Τι ρόλο παίζει για εσάς η ανωνυμία του/της;
4. Έχετε στραφεί σε άτομα του συγγενικού σας περιβάλλοντος για εύρεση συμβατού αίματος; Σε άτομα του φιλικού σας περιβάλλοντος; Υπήρξε κάτι ιδιαίτερο σε κάθε περίπτωση;
5. Θα προτιμούσατε να σας δώσουν χρήματα ή αίμα;